

ਤਸੀਹੇ ਦੇਣਾ

ਮਨੋਂ ਮਿਥਿਆ

ਜੇਕਰ ਕਾਨੂੰਨ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੇ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਦੇਖੀਏ ਤਾਂ ਇਕ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਾ ਜਿਹੜਾ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਤੋੜਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਉਸ ਵਲੋਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਇਕਬਾਲਾਂ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਤਰੋੜ-ਮਰੋੜ ਕੇ ਬੁੱਕ ਕਰਨ ਲਈ ਪਕੜ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਇਕ ਮੂਰਖ ਪੁਲਿਸ ਕਰਮਚਾਰੀ ਹੈ। ਆਮ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ, ਉਹ ਗਵਾਹੀ ਜਿਹੜੀ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦਿਮਾਗ ਵਰਤ ਕੇ ਇਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਹੈ - ਅਦਾਲਤੀ ਗਵਾਹੀ ਅਤੇ ਗਵਾਹਾਂ ਦਾ ਸਬੂਤ - ਦਾ, ਨਿਰਦਈ ਤਾਕਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ, ਅਰਥਾਤ ਦੋਸ਼ੀ ਪਾਸੋਂ ਧੱਕੇਸ਼ਾਹੀ ਨਾਲ ਬਕਵਾਏ ਗਏ ਬਿਆਨਾਂ, ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਗਵਾਹੀ ਨਾਲੋਂ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਬਿਆਨਾਂ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਜ਼ਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਉਪਰੋਕਤ ਪੈਰੇ ਵਿਚ ਨੋਟ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਹਨ “ਜੇਕਰ” ਅਤੇ “ਚਾਹੀਦਾ”। ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਵਿਚ ਸਚਮੁਚ ਬਹੁਤ ਫਰਕ ਹੈ। ਤਸੱਦਦ ਕਰਨਾ ਸਾਡਾ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਰਸਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਅਤੇ ਰਾਜਵਾੜਾਸ਼ਾਹੀ ਯੁਗਾਂ ਦੀਆਂ ਅਤਿਆਚਾਰੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ ਹਨ ਅਤੇ ਅਜਕਲ ਦੀ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਅਕਸਰ ਪੁਰਾਣੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਉਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ ਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਕੁਝ ਨਰਮ ਸਨ ਪਰੰਤੂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸੁਭਾਵਕ ਤਾਕਤ ਨਾਲ ਮੋੜਾ ਆ ਗਿਆ।

ਤਸੀਹੇ ਦੇਣਾ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਪੁਲਿਸ ਦਾ ਇਕ ਮੁੱਖ ਅਤੇ ਕਦੀ ਕਦੀ ਇਕੋ ਇਕ ਹਥਿਆਰ ਹੈ। ਤਸੀਹੇ ਦੇਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਕੋਈ ਸੂਚਨਾ ਲੈਣ, ਪੁਰਾਣੇ ਅਪਰਾਧਾਂ ਨੂੰ ਨਿਪਟਾਉਣ ਜਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ “ਸਬਕ ਸਿਖਾਉਣ” ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਹੀ ਇਸ ਦਾ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਅਸਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ, ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਇਸਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਇਆ ਵਿਅਕਤੀ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਹਾਹਾਕਾਰ ਮਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ - ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਉਦੋਂ ਜਦੋਂ ਮਰਨ ਵਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਪੜ੍ਹਿਆ-ਲਿਖਿਆ ਅਤੇ ਮਿਡਲ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦਾ ਵਿਅਕਤੀ ਹੋਵੇ। ਪੁਲਿਸ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਗੱਲ ਤੋਂ ਪਰਹੇਜ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਰੰਗਾਨਾਥ ਮਿਸ਼ਰਾ, ਚੇਅਰਮੈਨ, ਭਾਰਤੀ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਸਰਕਾਰੀ ਮੈਂਬਰ ਅਤੇ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦਾ ਸਾਬਕਾ ਮੁੱਖ ਜੱਜ ਇਸ ਘਿਨਾਉਣੇ ਤਰੀਕੇ ਨੂੰ ਨਰਮੀ ਨਾਲ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਆਬਜ਼ਰਵਰ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਇਕ ਇੰਟਰਵਿਊ ਵਿਚ (7 ਅਗਸਤ, 1994), ਐਨ ਐਚ ਆਰ ਸੀ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਨੇ ਸਰਸਰੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸੁਰੱਖਿਆ ਬਲਾਂ ਨੇ ਤਸੱਦਦ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ ਹੈ: “ਅਗਰ ਇਸ ਦੀ ਕਿਸੇ ਢੰਗ ਸਿਰ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਸੀਮਿਤ ਹੱਦ ਤਕ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਕੋਈ ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ ਕਰਨੀ ਸੰਭਵ ਹੀ ਨਾ ਹੁੰਦੀ ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਦੀ ਹੱਦ ਦਾ ਪਤਾ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਏਜੰਸੀਆਂ ਨੂੰ ਤਸੱਦਦ ਕਰਨ ਦੇ ਘਟੀਆ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ।”

ਜਸਟਿਸ ਮਿਸ਼ਰਾ ਨੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਜ਼ਿਕਰ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਉਣਾ ਇਸ ਦੀ ਘੋਖ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਦੋਂ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜਦੋਂ “ਘਟੀਆ ਕਿਸਮ” ਦਾ ਤਸੱਦਦ “ਘੋਰ ਤਸੱਦਦ” ਤੋਂ ਵੀ ਅੱਗੇ ਟੱਪ ਜਾਵੇਗਾ।

ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ ਲਈ ਪਕੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪੁਲਿਸ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕਰੇ, ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਗਿਰਫਤਾਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਟੈਲੀਫੋਨ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੇ ਘਰ ਸੂਚਨਾ ਦੇਣ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵਕੀਲ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੌਕੇ ਦੇ ਹਾਜ਼ਰ ਸੀਨੀਅਰ ਪੁਲਿਸ ਅਫਸਰ, ਜੋ ਕਿ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਿਸੇ ਅੱਗੇ ਚਾਰਾਜੋਈ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਉਦੋਂ ਇਸ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਕੌਣ ਕਰੇਗਾ, ਜਦੋਂ “ਘੋਰ ਤਸੱਦਦ” ਘਟੀਆ ਢੰਗ ਦੀ ਹੱਦ ਟੱਪ ਜਾਂਦਾ ਹੈ? ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਆਖਰੀ ਜਵਾਬ ਸੱਚੀ-ਮੁੱਚੀ ਤਸੱਦਦ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਹੀ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਤਸੱਦਦ ਦੀ ਇਸ ਹੱਦ ਜਾਂ ਕੈਦੀ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਗਵਾਹੀ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਕੁਝ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਹੜਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਸੀ। ਰਾਜਨੀਤੀਵਾਨਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਅਫਸਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਬਿਆਨ ਅਕਸਰ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਛਪਦੇ ਸਨ ਕਿ “ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਕ ਯੁੱਧ ਛਿੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।” ਦੂਜੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ, ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਨਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰ ਇਕ ਵਿਉਂਤ ਬਣਾ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਕਾਬੂ ਪਾਇਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਜੋ ਕੋਈ ਵੀ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਅਤਿੱਕੇ ਚੜ੍ਹਿਆ ਉਹ ਉਸ ਦਾ

ਦੁਸ਼ਮਣ ਸੀ।

ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪੱਥਰ-ਦਿਲ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦਾ ਦੋਹਰਾ ਫਾਇਦਾ ਲਿਆ : ਇਕ ਤਾਂ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਪਰੰਤੂ ਦੂਜੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਹੱਤਤਾ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਡਰੋਂ ਸਰਕਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਕੋਈ ਆਵਾਜ਼ ਨਾ ਉਠਾਈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਹ ਬੋਲੇ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਏਗੀ। ਤਸ਼ੱਦਦ, ਜੋ ਜ਼ਬਰ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਤਰਕੀਬ ਦਾ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਹੈ, ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ, ਜਿਹੜੀ “ਯੁੱਧ” ਦੇ ਕੰਢੇ ਤੇ ਖੜ੍ਹੀ ਸੀ, ਨੇ ਮੁਆਫ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਮੁਕਾਬਲਤਨ ਤਸ਼ੱਦਦ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵੱਧ ਗਿਆ - ਲਗਭਗ ਸਾਰੇ ਕੈਦੀਆਂ ਤੇ ਜ਼ਬਰ ਢਾਇਆ ਗਿਆ - ਅਤੇ ਇਸ ਨੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਤੋੜ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨਾ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਰਹਿਮ ਤੇ ਸੀ ਕਿ “ਰਾਜ ਦਾ ਕੌਣ ਦੁਸ਼ਮਣ” ਹੈ ਜਾਂ ਕੌਣ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਪੁਲਿਸ ਜਾਣਦੀ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਕਦੀ ਕੋਈ ਲੇਖਾ-ਜੋਖਾ ਨਹੀਂ ਮੰਗਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਕੈਦੀਆਂ ਤੇ ਕੀ ਜ਼ੁਲਮ ਵਾਅ ਰਹੇ ਹਨ, ਇਸ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ ਦੀਆਂ ਥਾਵਾਂ

ਪੁਲਿਸ ਕੋਲ ਕੈਦੀਆਂ ਨੂੰ ਰੱਖਣ ਦੇ ਚਾਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹਨ : ਥਾਣਾ (ਜਿਥੇ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਜਾਂ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ - ਇਹ ਤਸੀਹੇ ਦੇਣ ਦੀ ਮੁੱਢਲੀ ਜਗ੍ਹਾ ਹੈ, ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ ਕੇਂਦਰ ਅਤੇ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਕੇਂਦਰ (ਜਿਥੇ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਦੀ ਥਾਂ ਚਿਕਾਰਡ ਤੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਯੁੱਧ ਦੇ ਕੈਦੀਆਂ ਲਈ ਕੈਂਪ ਵਰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।) ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਕੇਂਦਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ; ਕੈਦੀਆਂ ਨੂੰ ਉਥੋਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਥਾਂ ਤੇ ਲਿਜਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।) ਚੌਥੀ ਜਗ੍ਹਾ ਹੈ ਜੇਲ੍ਹ ਜਿਥੇ ਪੁਲਿਸ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਪਰੰਤੂ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਪਰੰਤੂ ਉਸ ਤੇ ਅਜੇ ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਨੂੰ ਦੋ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਕੈਦੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ : ਉਸ ਨੂੰ, ਜੇਕਰ ਉਸਨੂੰ ਨਿਆਂਇਕ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿਚ ਰੱਖਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਪੁਲਸ ਹਵਾਲਾਤਾਂ ਵਿਚ, ਜੇਕਰ ਉਸ ਦਾ ਪੁਲਿਸ ਰਿਮਾਂਡ ਲਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ ਅਤੇ ਤਸ਼ੱਦਦ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕੈਦੀ ਪੁਲਿਸ ਰਿਮਾਂਡ ਅਧੀਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦੋਸ਼ੀ ਪਾਏ ਗਏ ਕੈਦੀ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਕੱਟਣ ਲਈ ਜੇਲ੍ਹ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਜੇਲ੍ਹ ਮੈਨੂਅਲ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਕੇ ਕੈਦੀਆਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ ਅਤੇ

ਤਸੱਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚੋਂ ਲਿਜਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (ਦੇਖੋ ਨਿਆਂਪਾਲਕਾ, ਅਧਿਆਇ 2, ਭਾਗ 3 ਵਿਚ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਸਟਿਸ ਚੀਮਾ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ।)

ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ ਦੇ ਢੰਗ

ਇਹ ਆਮ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਬਕਾ ਸੋਵੀਅਤ ਯੂਨੀਅਨ ਤੋਂ ਤਸੱਦਦ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਕੁਝ ਸੂਖਮ ਯੰਤਰ ਮੰਗਵਾਏ ਗਏ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਯੰਤਰਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਉਦੋਂ ਪੈਂਦੀ ਜਦੋਂ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੈਦੀ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਕੈਦੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਤਸੱਦਦ ਕਰਕੇ ਪਾਗਲਾਂ ਵਾਂਗ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦਾ ਮੂੰਹ-ਸਿਰ ਲਹੂ-ਲੁਹਾਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਜੱਜ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਪੁੱਛੇਗਾ। ਕੈਦੀ ਦੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਅੰਗਾਂ ਨੂੰ ਮਾਨੀਟਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਯੰਤਰ ਤਦ ਬਹੁਤ ਲਾਭਦਾਇਕ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦੇ ਜਦੋਂ ਇਹ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹੋਵੇ ਕਿ ਕੈਦੀ ਤਸੱਦਦ ਅਧੀਨ ਮਰ ਨਾ ਜਾਵੇ।

ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਬਚਾਈਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਸਨ ਜੇਕਰ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਤੇ ਤਸੱਦਦ ਕਰਨ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਕੋਈ ਡਰ ਨਾ ਹੁੰਦਾ। ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਸੂਚਨਾ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਜਿਹੜੀ ਉਹ ਕੈਦੀ ਕੋਲੋਂ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਕੈਦੀ ਨੂੰ ਛੁਡਾਉਣ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਪਾਸੋਂ ਪੈਸੇ ਉਹ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜਿਉਂਦੇ ਜੀ ਰਿਹਾਅ ਕਰ ਦਿੰਦੇ। ਪੁਲਿਸ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿਚ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਤੇ ਕਿਸੇ ਕਤਲ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਨੂੰ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਫਿਰ ਵੀ ਤਸੱਦਦ ਇਕ ਫੌਜਦਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਹੈ ਜੋ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਸੰਘਤਾ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ 330 ਅਤੇ 331 ਅਧੀਨ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੱਤ ਸਾਲ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਇਹ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੱਜ ਕੋਲ ਇਸ ਨੂੰ ਨਰਮੀ ਨਾਲ ਲੈਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ ਅਜਿਹੇ ਦੋਸ਼ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦੇ ਗਵਾਹ ਸਾਬੀ ਪੁਲਸੀਏ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਾਬੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਕਦੀ ਗਵਾਹੀ ਨਹੀਂ ਦੇਣਗੇ। ਫਿਰ ਵੀ ਪੁਲਿਸ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਫਖਰ ਸਮਝਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕੋਈ ਬੀਤੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਨਹੀਂ ਦੱਸ ਸਕਦੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ ਦੇ ਰਵਾਇਤੀ ਢੰਗਾਂ ਨੂੰ ਅਤਿ ਆਧੁਨਿਕ ਤਕਨੀਕੀ ਢੰਗਾਂ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਬਦਲਿਆ ਗਿਆ। ਕਿਸੇ ਕੈਦੀ ਨੂੰ ਮਾਰਨ, ਉਸਦੀ ਲਾਸ਼ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਵਾਪਰਿਆ ਉਸ ਬਾਰੇ ਝੂਠ ਬੋਲਣ ਦੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਹੈ।

ਜਿਸਮਾਨੀ ਤਸੱਦਦ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਢੰਗ ਇਹ ਸਨ :

- i) “ਏਅਰਪਲੇਨ” : ਹੱਥ ਪਿੱਛੇ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਕ ਲੰਬੀ ਰੱਸੀ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਪਾ ਕੇ ਕਿਸੇ ਸ਼ਤੀਰ ਉੱਤੇ ਦੀ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ਰੀਰ ਨੂੰ ਪੁੱਠਾ ਲਟਕਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- ii) ਵੇਲਣੇ : ਇਕ ਲਕੜੀ ਦਾ ਕੋਈ ਚਾਰ ਫੁੱਟ ਲੰਬਾ ਅਤੇ 3-4 ਇੰਚ ਮੋਟਾ ਫੁੱਟਾ ਕੈਦੀ ਦੇ ਪੱਟਾਂ ਤੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੋ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲੇ ਫੁੱਟੇ ਦੇ ਦੋਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਉਦੋਂ ਤਕ ਇਸ ਨੂੰ ਪੱਟਾਂ ਤੇ ਹੇਠਾਂ ਉਪਰ ਫੇਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਦ ਤਕ ਕੈਦੀ ਦੇ ਪੱਠੇ ਨਹੀਂ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੇ।
- iii) ਜੋੜਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜਨਾ : ਲੱਤਾਂ ਉਦੋਂ ਤਕ ਖਿੱਚੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਦ ਤਕ ਉਪਰਲੇ ਪੱਟ ਦੇ ਜੋੜ ਸਾਕਟਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਆ ਜਾਂਦੇ। ਸਖ਼ਤ ਦਰਦ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਤਸੱਦਦ ਕਰਨ ਨਾਲ ਜਣਨ-ਇੰਦਰੀਆਂ ਇਸ ਹੱਦ ਤਕ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਆਦਮੀ ਨਾਮਰਦ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਮੋਢੇ ਅਤੇ ਬਾਹਵਾਂ ਵੀ ਵੱਖ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।
- iv) ਪੈਰਾਂ ਦੀਆਂ ਤਲੀਆਂ ਤੇ ਮਾਰਨਾ (ਬਸਤੀਨਾਡੋ) : ਮੁੱਠੀਆਂ ਅਤੇ ਤਲੀਆਂ ਤੇ ਮਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- v) ਜਲਾਉਣਾ : ਕੈਦੀ ਦੇ ਸ਼ਰੀਰ ਨੂੰ ਗਰਮ ਲੋਹਾ ਜਾਂ ਸਲਾਖਾਂ ਖੋਭ ਕੇ ਦਾਗੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੈਦੀ ਨੂੰ ਹੱਥਾਂ ਭਾਰ ਲਟਕਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਪੈਰ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਉਪਰ ਉੱਠ ਜਾਣ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਦੀਆਂ ਤਲੀਆਂ ਸਾੜੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।
- vi) ਬਿਜਲੀ ਦਾ ਕਰੰਟ ਦੇਣਾ : ਕੈਦੀ ਨੂੰ ਸ਼ਤੀਰ ਤੇ ਲੰਬਾ ਪਾ ਕੇ ਜਾਂ ਮੰਜੀ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸ਼ਰੀਰ ਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਜਣਨ-ਇੰਦਰੀਆਂ ਤੇ ਬਿਜਲੀ ਦੀਆਂ ਤਾਰਾਂ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।
- vii) ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਤਸੀਹੇ : ਕੈਦੀ ਨੂੰ ਬੋਰੀ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਡੂੰਘੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਰੀਕਾ ਸਿਆਲ ਦੀਆਂ ਰਾਤਾਂ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਠੰਡ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਦੁਖਦਾਇਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਾਣੀ ਨਾ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਕੈਦੀ ਨੂੰ ਇਕ ਦਰੱਖਤ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਉੱਤੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਠੰਡੇ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਬਾਲਟੀਆਂ ਸੁੱਟੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਕੇਵਲ ਸਰਦੀਆਂ ਦੀ ਰੁੱਤ ਦਾ ਤਸੱਦਦ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਹੈ।

- viii) ਅੱਖਾਂ ਖੱਢਣੀਆਂ, ਨਹੂੰ ਖਿੱਚਣੇ ਅਤੇ ਕੁੱਟਣਾ।
- ix) ਲਿੰਗੀ ਅਪਰਾਧ : ਪਤਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਮਸਲਣਾ, ਮਲ-ਦੁਆਰ ਵਿਚ ਲਾਲ ਮਿਰਚ ਦੇ ਪਾਊਡਰ ਨਾਲ ਲਿਬੜਿਆ ਤੀਲਾ ਧੱਕਣਾ, ਜ਼ਬਰ-ਜਨਾਹ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਮੁੰਡੇ-ਬਾਜ਼ੀ ਕਰਨਾ।
- x) ਕਦੀ ਕਦੀ ਪੁਲਿਸ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਤਸ਼ੱਦਦ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਵੀ ਅਪਣਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਧਮਕੀ ਦੇਣਾ ਜਾਂ ਤੰਗ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਕੈਦੀ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੇ-ਇਜ਼ੱਤ ਕਰਨਾ।
- xi) ਕੈਦੀ ਦੀ ਜਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀਆਂ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਔਰਤਾਂ ਨਾਲ ਹਵਸ ਪੂਰੀ ਕਰਨਾ।
- xii) ਮੱਥੇ ਤੇ ਉਕਰਨਾ : ਛੋਟੇ-ਮੋਟੇ ਮੁਜਰਮਾਂ ਜਿਵੇਂ “ਜੇਬਕਤਰੀ” (ਜੇਬਕਤਰਾ) ਦੇ ਮੱਥੇ ਤੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਉਕਰਨਾ।

ਤਸ਼ੱਦਦ ਢਾਹੇ ਗਏ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਮਾਰੇ ਗਏ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਵੇਗੀ - 1,50,000 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 2,00,000 ਤਕ ਲੋਕ ਮਾਰੇ ਗਏ ਸਨ - ਸ਼ਾਇਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅੱਧਾ ਲੱਖ ਲੜਕੇ ਸਨ। ਤਸ਼ੱਦਦ ਦੇ ਨੰਬਰ 3, 5, 6 ਅਤੇ 9 ਤਰੀਕੇ ਕੈਦੀ ਨੂੰ ਨਾਮਰਦ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਚੀਜ਼ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੂਬੇ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਖੰਡਵਾ ਤੋਂ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿਚ ਮਿਲੇ ਇਕ ਕੇਸ ਵਿਚ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ ਹੈ। ਕਈ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਤਸ਼ੱਦਦ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਨਾਮਰਦ ਹੋ ਗਏ ਹਨ।

ਚੋਇਬਰਾਂ ਹਸਪਤਾਲ ਅਤੇ ਖੋਜ ਕੇਂਦਰ, ਇੰਦੌਰ ਦੇ ਡਾਕਟਰਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਤਸ਼ੱਦਦ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਏ ਇਕ ਦਰੀਅਵ ਨਾਂ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਮੁਆਇਨਾ ਕੀਤਾ, 31 ਮਾਰਚ, 1998 ਨੂੰ ਰਿਪੋਰਟ ਦਿੱਤੀ : “ਗੁਪਤ-ਅੰਗ ਵਿਚ ਕਥਿਤ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਕਰੰਟ ਨਾਲ ਜ਼ਖ਼ਮ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨਾਮਰਦਗੀ”। ਦਰੀਅਵ ਨੇ **ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ** ਦੇ ਪੱਤਰਕਾਰ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ “ਉਹ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਮੈਨੂੰ ਛੱਤ ਵਾਲੇ ਪੱਖੇ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਲਟਕਾਉਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਗੁਪਤ ਅੰਗਾਂ, ਹੱਥਾਂ ਅਤੇ ਉਂਗਲਾਂ ਤੇ ਬਿਜਲੀ ਦਾ ਕਰੰਟ ਛੱਡਦੇ ਸਨ।” ਇਸ ਤੋਂ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕਿੰਨੇ ਲੜਕਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾਮਰਦ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਕਈ ਲੜਕੇ ਸ਼ਰਮ ਦੇ ਮਾਰੇ ਇਹ ਮੰਨਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ। ਕੀ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਤਸ਼ੱਦਦ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਣਨ-ਇੰਦਰੀਆਂ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਵਾਲੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਸੀ ?

1989 ਵਿਚ ਐਮ ਏ ਐਸ ਆਰ ਦੀ ਟੀਮ ਨੇ ਇਕ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਐਮ.ਪੀ. ਮੈਕਸ ਮੇਡਨ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਮਾਲ ਮੰਡੀ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਪੰਜਾਬ

ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ ਕੇਂਦਰ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ। ਟੀਮ ਲਈ ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਤਿੰਨ ਕਮਰੇ ਖੋਲ੍ਹੇ ਗਏ। ਦੋ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿਚ ਰੇਲ ਦੀ ਪਟੜੀ ਵਰਗੇ ਲੋਹੇ ਦੇ ਗਾਰਡਰ ਜੋ ਕੋਈ ਸੱਤ ਫੁੱਟ ਉਚਾਈ ਤੇ ਕਮਰੇ ਦੇ ਆਰ-ਪਾਰ ਸਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਐਸ ਐਸ ਪੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਬਿਲਡਿੰਗ ਦੇ ਨਕਸ਼ੇ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਜਦੋਂ ਉਹ ਯਕੀਨ ਨਾ ਦਿਵਾ ਸਕਿਆ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਪਰਦਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸਲਾਖਾਂ ਹਨ। ਉਹ ਕਿੰਨੇ ਭਾਰੀ ਪਰਦੇ ਹੋਣਗੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਏਨੇ ਵੱਡੇ ਗਾਰਡਰਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਪਈ। ਹਰ ਇਕ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਟੀਮ ਨੇ ਕੋਈ ਦਰਜਨ ਤੋਂ ਵੱਧ ਬਿਜਲੀ ਦੀਆਂ ਸਾਕਟਾਂ ਗਿਣੀਆਂ ਸਨ; ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵੀ ਇਕ ਆਰਜ਼ੀ ਦਫਤਰ ਦੇ ਆਮ ਕਮਰੇ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਅਸਾਧਾਰਨ ਜਿਹਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ।

ਪਿਛਲੇ ਦਹਾਕੇ ਦੌਰਾਨ, ਤਸੀਹੇ ਦੇਣ ਦੇ ਕੇਸ, ਜੋ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਛਪੇ, ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਉਦੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਜਦੋਂ ਹੈਬੀਅਸ ਕਾਰਪਸ ਪੈਟੀਸ਼ਨਜ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਜਾਂ ਕੈਦੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪੁਲਿਸ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਆਇਆ - ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਛੁਡਾ ਲਿਆ, ਜਾਂ ਉਹ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚੋਂ ਭੱਜ ਕੇ ਨਿਕਲ ਗਿਆ।

ਤਸੱਦਦ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਆਧਾਰ ਤੇ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਉਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੰਸਥਾਤਮਕ ਅਤੇ ਮਨਜ਼ੂਰਸ਼ੁਦਾ ਤਸੱਦਦ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਉਣਾ ਹੋਰ ਵੀ ਅਸੰਭਵ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖਤਰਨਾਕ ਤਸੱਦਦ ਇਹ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਨਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਕੈਦੀ ਕੋਲੋਂ ਕੁਝ ਬਕਵਾਉਣ ਲਈ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਬਲਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਔਲਾਦ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੇ ਅਸਮਰੱਥ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਆਸ਼ੇ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇਕ ਨਸਲਕੁਸ਼ੀ ਵਾਲਾ ਸੰਤਾਪ ਹੈ।

ਨਿਆਂਪਾਲਕਾ ਦੀ ਦਖਲ-ਅੰਦਾਜ਼ੀ

ਜੂਨ, 1988 ਵਿਚ ਸੰਡੇ ਅਖਬਾਰ ਵਿਚ ਮੁਕਤਸਰ ਦੇ ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਛਪੀ। ਇਹ ਵਿਅਕਤੀ ਜੂਨ, 1984 ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਹਫਤੇ ਰਾਜਿੰਦਰਾ ਹਸਪਤਾਲ, ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਖੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਆਇਆ ਸੀ। ਡਾਕਟਰ ਉਸ ਦਾ ਓਪਰੇਸ਼ਨ ਤੁਰਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਦੁੱਖ ਨਿਵਾਰਨ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੀ ਸਰਾਂ ਵਿਚ ਠਹਿਰ ਗਿਆ। ਓਪਰੇਸ਼ਨ ਬਲਿਊਸਟਾਰ ਦੀ ਖਬਰ ਅਚਾਨਕ ਆਈ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਕਰਫਿਊ ਲੱਗ ਗਿਆ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਨਾ ਸਕਿਆ। ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਨੂੰ ਫੌਜ ਨੇ ਘੇਰਾ ਪਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਗੋਲੀ ਚਲਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਜੂਨ 8 ਨੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਫੌਜ ਨੇ ਉਥੋਂ ਕੱਢਿਆ ਅਤੇ ਦੋ ਹਫਤਿਆਂ ਲਈ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ। ਫਿਰ ਨਾਭਾ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਜਿਥੇ ਉਹ ਕਈ

ਮਹੀਨਿਆਂ ਤਕ ਝੂਰਦਾ ਰਿਹਾ।

ਦਸੰਬਰ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਲੱਧਾ ਕੋਠੀ, ਇਕ ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ ਕੇਂਦਰ, ਵਿਚ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ 17 ਦਸੰਬਰ ਤੋਂ 27 ਦਸੰਬਰ ਤਕ ਲਗਾਤਾਰ ਤਸੱਦਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੀ ਅਤੇ ਲੱਧਾ ਕੋਠੀ ਦੇ ਕਈ ਕੈਦੀਆਂ ਦੀ ਦਾਸਤਾਨ 1985 ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਉਦੋਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ ਜਦੋਂ ਪੱਤਰਕਾਰ ਕਮਲਾ ਦੇਵੀ ਮਾਰਕੰਡੀਆ ਨੇ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਇਕ ਪੈਟੀਸ਼ਨ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ। ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਪਟਿਆਲੇ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅਤੇ ਸੈਸ਼ਨਜ਼ ਜੱਜ ਨੂੰ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਇਕਬਾਲ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇਹ ਸਿੱਧ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸ ਤੇ ਬਹੁਤ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਤਸੱਦਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਡੱਕੀ ਰੱਖਣ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਕ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਦੇ ਅੱਗੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਲੱਧਾ ਕੋਠੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜੱਜਾਂ ਅਤੇ ਸਿਵਲ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਥਾਂ ਤੇ ਸਭਿਅਤ ਕੌਮ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਨਾਲ ਕੀ ਵਾਪਰਿਆ, ਦੀ ਦਾਸਤਾਨ **ਨਿਆਂਪਾਲਕਾ** ਅਧਿਆਇ 10 ਦੇ ਭਾਗ 3 ਵਿਚ ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਨ ਤੋਂ ਬਿਆਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ ਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਢਾਉਣ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਨਵੰਬਰ, 1985 ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਜੱਜ ਸੀ.ਐਸ.ਟਿਵਾਣਾ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪੜਤਾਲੀਆ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਜਸਟਿਸ ਟਿਵਾਣਾ ਨੇ ਲੱਧਾ ਕੋਠੀ ਨੂੰ ਤਸੱਦਦ ਦਾ ਇਕ ਅੱਡਾ ਦੱਸਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਥੇ ਤਸੱਦਦ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਤੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਰੁੱਧ ਕੇਸ ਦਰਜ ਕਰਨ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਬਿਆਨ ਦੇਣ ਲਈ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਇਕਬਾਲ ਨੂੰ ਨਾਭਾ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਵਾਪਸ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਅਗਸਤ, 1985 ਵਿਚ ਰਿਹਾਅ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿਚ ਨੰਦੇੜ ਵਿਖੇ ਆਪਣੇ ਭਰਾ, ਜਿਹੜਾ ਇਥੇ ਇਕ ਛੋਟਾ-ਮੋਟਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਕੋਲ ਰਹਿਣ ਲਈ ਚਲੇ ਗਿਆ। ਪਰੰਤੂ 1988 ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ, ਉਸ ਨੂੰ ਖ਼ਬਰ ਮਿਲੀ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਪਿਤਾ ਮੁਕਤਸਰ ਵਿਖੇ ਬਿਮਾਰ ਪਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਦੇਖ-ਭਾਲ ਲਈ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ।

ਅਪ੍ਰੈਲ 12, 1988 ਨੂੰ ਇਕਬਾਲ ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ ਮਿੱਤਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਬਾਹਰ ਆਇਆ, ਤਾਂ ਚਿੱਟ-ਕਪੜਿਆਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੇ ਬਿਨਾਂ ਨੰਬਰ ਲੱਗੀ ਮਾਰੂਤੀ ਵੈਨ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਲੈ ਗਏ। ਇਕਬਾਲ ਨੇ ਨੇੜੇ ਖੜ੍ਹੇ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਚਿੱਲਾ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ

ਅਗਵਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ : ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਦੌੜ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਕਬਾਲ ਦੇ ਦੋਸਤ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਜਿਸ ਨੇ ਇਕਬਾਲ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਵਾਲੇ ਐਸ ਐਸ ਪੀ, ਫਰੀਦਕੋਟ, ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਮ ਕੋਲ ਗਏ ਜਿਸ ਨੇ ਇਕਬਾਲ ਨੂੰ ਗਿਰਫਤਾਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤੋਂ ਨਾਂਹ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਵਿਚ ਮਦਦ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ।

22 ਅਪ੍ਰੈਲ ਨੂੰ, ਦਵਿੰਦਰ ਕੌਰ, ਇਸ ਦੀ ਮਾਤਾ, ਨੂੰ ਸੀ ਆਈ ਏ ਦੇ ਇਕ ਛੋਟੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਕਬਾਲ ਫਰੀਦਕੋਟ ਵਿਖੇ ਸੀ ਆਈ ਏ ਦੀ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿਚ ਹੈ। ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ, ਇਕਬਾਲ ਦੇ ਘਰ ਦਿਆਂ ਨੂੰ ਉਸ ਵੱਲੋਂ 23 ਅਪ੍ਰੈਲ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਇਕ ਪੱਤਰ ਮਿਲਿਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਕਬਾਲ ਵੱਲੋਂ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸੀ ਆਈ ਏ ਦੀ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿਚ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਾੜੇ ਕੱਢੋ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਛੁਡਾ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਡਰ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਮਾਰ ਦੇਣਗੇ।

ਸੂਚਨਾ ਇਕੱਠੀ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚੋਂ ਸੂਚਨਾ ਇਕੱਠੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਦਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਅਤੇ ਇਕਬਾਲ ਦੇ ਕੇਸ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਲੱਗਾ। ਉਹ ਖੁਦ ਇਸ ਗੱਲੋਂ ਡਰਦਿਆਂ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਾਹੁੰਦੀ ਕਿ ਸੀ ਆਈ ਏ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਰ ਮੁਕਾ ਦੇਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਤੰਗ ਕਰੇਗੀ। ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਰਾਮ ਨਰਾਇਣ ਕੁਮਾਰ ਨੇ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਇਕ ਰਿੱਟ ਦਾਇਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਉਸੇ ਦਿਨ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤੇ ਕਿ ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ 24 ਘੰਟਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ-ਅੰਦਰ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਅੱਗੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਵਕੀਲਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ।

ਮਈ 12 ਨੂੰ ਨਿਤਿਆ ਰਾਮਕ੍ਰਿਸ਼ਨਨ ਅਤੇ ਅਸ਼ੋਕ ਅੱਗਰਵਾਲ, ਤਿੰਨ ਉੱਤਰਦਾਇਕਾਂ, ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਗ੍ਰਿਹ ਸਕੱਤਰ, ਐਸ ਐਸ ਪੀ, ਫਰੀਦਕੋਟ ਅਤੇ ਫਰੀਦਕੋਟ ਵਿਖੇ ਸੀ ਆਈ ਏ ਦੇ ਮੁੱਖ ਦਫਤਰ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਦੇ ਮੁੱਖੀ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੇਣ ਲਈ ਖੁਦ ਪੰਜਾਬ ਆਏ। ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਖੇ ਗ੍ਰਿਹ ਸਕੱਤਰ ਐਸ.ਐਲ. ਕਪੂਰ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਜਿਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਇਆ ਕਿ ਐਸ ਐਸ ਪੀ, ਫਰੀਦਕੋਟ ਨੂੰ 10 ਮਿੰਟ ਦੇ ਅੰਦਰ-ਅੰਦਰ ਇਕ ਟੈਲੀਫ਼ੋਨ ਮੈਸੇਜ ਇਹ ਹਦਾਇਤ ਕਰਦਿਆਂ ਪਹੁੰਚ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਰਾਮਕ੍ਰਿਸ਼ਨਨ, ਅੱਗਰਵਾਲ ਅਤੇ ਰਾਮ ਨਰਾਇਣ ਫਿਰ ਫਰੀਦਕੋਟ ਨੂੰ ਚਲ ਪਏ ਅਤੇ ਉਹ ਰਾਤ 7 ਵਜੇ ਉਥੇ ਪਹੁੰਚੇ। ਉਹ ਐਸ ਐਸ ਪੀ ਦੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚੇ ਜਿਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਉਣ ਦੇ ਸੁਨੇਹੇ ਅਤੇ ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ ਸਬੰਧੀ ਹੁਕਮਾਂ ਨੂੰ ਲੈਣ ਤੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ “ਕਿਹੜਾ ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ ?” ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਵਕੀਲਾਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਵੇਰਵੇ ਪੈਟੀਸ਼ਨ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ

ਹਨ ਉਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਦੇਖਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ : “ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ।”

ਉਸ ਨੇ ਜੁਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਡੀ ਐਸ ਪੀ ਅਤੇ ਸੀ ਆਈ ਏ ਦੇ ਮੁੱਖੀ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ। ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ। ਵਕੀਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸ ਕੇ ਸਰਕਟ ਹਾਊਸ ਜਾ ਠਹਿਰੇ। ਕੁਝ ਮਿੰਟਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਜੁਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਆਇਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸੀ ਆਈ ਕੇਂਦਰਾਂ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲਈ ਹੈ ਅਤੇ ਉਥੋਂ ਕੋਈ ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ ਨਹੀਂ ਲੱਭਾ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਪੁੱਛੇ ਜਾਣ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਗਿਰਫਤਾਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ ਕਰਨ ਦੇ ਮੰਤਵ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਰਿਕਾਰਡ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ।

13 ਮਈ ਨੂੰ, ਵਕੀਲਾਂ ਦੀ ਇਕ ਟੀਮ ਇਕਬਾਲ ਦੇ ਘਰ ਦਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਮੁਕਤਸਰ ਪਹੁੰਚੀ ਜਿਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਕਬਾਲ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਵਕੀਲਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨ ਕੋਈ 5 ਵਜੇ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਮ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਨਾਲ ਰਿਹਾਅ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਛੱਡਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਮ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਦਿਆਂ ਨੂੰ ਧਮਕੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੂੰਹ ਖੋਲ੍ਹਿਆਂ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਮ ਐਸ ਐਸ ਪੀ ਅਤੇ ਜੁਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਡੀ ਐਸ ਪੀ ਨੇ ਇਕ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ ਤੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਇਨਤਿਹਾ ਤਸ਼ੱਦਦ ਦੀ ਖ਼ੁਦ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਕਬਾਲ ਨੇ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿਚ ਰੱਖਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਪੁਲਿਸ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਇਕ ਜਾਂ ਦੋ ਨੌਜਵਾਨ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੰਦੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਸੀ ਆਈ ਏ ਕੇਂਦਰ ਵਿਖੇ ਹੋਰ ਨਜ਼ਰਬੰਦਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਵੀ ਦੱਸੇ।

ਹੋਰ ਮਾਮਲੇ :

ਅਕਤੂਬਰ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ - (ਪਹਿਲੇ ਬੁੱਧਵਾਰ 6.10 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ) ਹਰਿਆਣੇ ਵਿਚ ਕੈਥਲ ਦੇ ਭਾਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪੁੱਤਰ 30 ਸਾਲਾ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਲੁਧਿਆਣੇ ਤੋਂ 16 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੂਰ ਸਰੀਹ ਵਿਖੇ ਐਸ ਜੀ ਪੀ ਸੀ (ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ) ਦੇ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਹਸਪਤਾਲ ਦੇ ਵਰਾਂਡੇ ਵਿਚ ਪੇਟ ਭਾਰ ਰਿੜ੍ਹਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੋ ਚਿੱਟ-ਕਪੜੀਏ ਪੁਲਸੀਏ ਉਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਸੁੱਟ ਗਏ ਸਨ। ਉਸ ਦੇ ਕਪੜੇ ਚੀਬੜੇ-ਚੀਬੜੇ ਹੋਏ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਜਲਣ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਗੜ ਚੁਕੇ ਸਨ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਹਥੇਲੀਆਂ ਦੇ ਜ਼ਖਮਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪੱਸ ਰਿਸ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਨਾ ਬੋਲ ਸਕਦਾ ਸੀ ਨਾ ਹੀ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਬਾਅਦ ਵਿਚ, ਜਸਬੀਰ ਸਿੰਘ ਇਕ ਲਬਾਰਟਰੀ ਟੈਕਨੀਸ਼ੀਅਨ, ਸਰਬਜੀਤ ਮੈਮੋਰੀਅਲ ਹਸਪਤਾਲ, ਲੁਧਿਆਣਾ, ਨੇ ਇਹ ਖ਼ਬਰ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਮੰਗਲਵਾਰ ਨੂੰ ਕੋਈ 6 ਵਜੇ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਲੰਗੜਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਹਸਪਤਾਲ ਆਇਆ ਪਰੰਤੂ ਹਸਪਤਾਲ ਵਾਲਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਦਾਖਲ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇਕੱਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਕਿ ਉਹ ਕੌਣ ਹੈ। ਫਿਰ ਉਸ ਨੇ ਪਿੰਡ ਜੱਸੋਵਾਲ ਪੁਲਿਸ ਚੌਕੀ ਦਾ ਰਾਹ ਫੜ ਲਿਆ। ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਪਰੰਤੂ ਫਿਰ ਉਹ ਤਰਸ ਖਾ ਗਏ ਅਤੇ ਤੜਕੇ 2 ਵਜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ੀਹ ਵਿਖੇ ਐਸ ਜੀ ਪੀ ਸੀ ਦੇ ਹਸਪਤਾਲ ਲਿਆਏ।

ਅਗਲੇ 12 ਘੰਟਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਦਰਦ ਦਾ ਇਕ ਟੀਕਾ ਹੀ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ। ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਲਾਜ ਨਹੀਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਲੈ ਜਾਣ ਲਈ ਪੁਲਿਸ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। 1 ਵਜੇ ਬਾਅਦ ਦੁਪਹਿਰ, ਬੁੱਢਵਾਰ ਨੂੰ ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਨੈਤਿਕ ਫਰਜ਼ ਸਮਝਦਿਆਂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗੁਲੂਕੋਜ਼ ਲਗਾਇਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਜ਼ਖ਼ਮਾਂ ਤੇ ਮਲੂਮ-ਪੱਟੀ ਕੀਤੀ।

ਜਦੋਂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹੋਸ਼ ਆਈ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਵਾਪਸ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਿਰ “ਨਾਂਹ” ਵਿਚ ਹਿਲਾਇਆ (6.10.94 ਦੀ **ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ** ਅਖਬਾਰ ਵਿਚ ਛੱਪਿਆ)।

ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਪਿੰਡ ਕਥੂਨੰਗਲ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਬਟਾਲਾ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਸੱਤ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਗਾਇਬ ਕਰਨ ਦਾ ਕੇਸ ਗੈਰ-ਨਿਆਂਇਕ ਹੱਤਿਆਵਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ। ਇਹ ਘਟਨਾ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਵਲੋਂ ਪੰਜਾਬ ਡੀ ਜੀ ਪੀ, ਕੇ.ਪੀ.ਐਸ. ਗਿੱਲ ਵਿਰੁੱਧ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਵਾਪਰਿਆ। ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਥੂਨੰਗਲ ਪਿੰਡ ਤਸੱਦਦ ਦੀ ਇਕ 'ਕਹਾਵਤ' ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ।

ਅਗਸਤ, 1991 ਦੇ ਆਖਰੀ ਹਫਤੇ ਵਿਚ, ਸੀ ਆਰ ਪੀ ਐਫ ਕਥੂਨੰਗਲ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਆਸ ਪਾਸ ਦੇ ਪੰਜ ਪਿੰਡਾਂ (ਚਾਚੁਵਾਲੀ, ਤਲਵੰਡੀ, ਘੁੰਮਣ, ਮਰਾੜੀ, ਭੰਗਾਲੀ ਅਤੇ ਗੁੱਗਰਪੁਰਾ) ਤੇ ਝਪਟ ਪਈ ਅਤੇ ਕੋਈ 200 ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਲਿਆ ਅਤੇ ਖ਼ੀਵਾਲ ਵਿਖੇ ਆਪਣੀ ਬਟਾਲੀਅਨ ਦੇ ਹੈੱਡਕੁਆਟਰ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਤਸੱਦਦ ਕੀਤਾ। ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਏ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਕ 10 ਸਾਲਾ ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਇਕ ਗੁੰਗਾ ਅਤੇ ਬਹਿਰਾ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਸੀ। 12 ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਲੜਕਿਆਂ ਸਰਬਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੱਟਾਂ ਤੇ ਚਾਕੂ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਕੇ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜ਼ਖ਼ਮਾਂ

ਤੇ ਲਾਲ ਮਿਰਚਾਂ ਦਾ ਧੂੜਾ ਛਿੜਕਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜ਼ਖਮਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਕਰੰਟ ਛੱਡੇ ਗਏ ਸਨ।

ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ, ਸ਼੍ਰੀ ਹਰਗੋਬਿੰਦਪੁਰ ਉਪ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ (ਭਾਮ, ਸੋਹੀਆਂ, ਪੱਡਾ, ਔਲਖ, ਭਾਂਬਰੀ, ਨੰਗਲ, ਝੋਰੇ ਅਤੇ ਧਾਰੀਵਾਲ) ਤੋਂ 160 ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਲਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਰਾਬ ਵਿਖੇ ਕੰਪਨੀ ਹੈੱਡਕੁਆਰਟਰ ਵਿਚ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਦੋ ਲੜਕੇ ਦਿਮਾਗ ਦੀ ਨਾੜੀ ਫਟਣ ਨਾਲ ਮਰ ਗਏ। ਅਗਲੇ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਬਟਾਲਾ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਚੀਮਾ ਖੁੱਡੀ ਤੋਂ 14 ਤੋਂ 30 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਦੇ 33 ਲੜਕੇ ਚੁੱਕ ਲਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਈ ਜੀ (ਬਾਰਡਰ ਰੇਂਜ ਐਮ.ਐਸ. ਭੁੱਲਰ) ਦੀ ਦਖਲ-ਅੰਦਾਜ਼ੀ ਤੇ ਰਿਹਾਅ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਪਰੰਤੂ ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਪੁਲਿਸ ਫਿਰ ਪਿੰਡ ਤੇ ਝਪਟ ਪਈ। ਚੁੱਕੇ ਗਏ ਮੁੰਡਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ 20 ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਸੀ ਜਿਹੜਾ 1984 ਦੇ ਦਿੱਲੀ ਦੰਗਿਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਵੱਡਾ ਭਰਾ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਿੰਡ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਛੱਡਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਖੱਬੀ ਬਾਂਹ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਟੁੱਟੀ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਿਸ਼ਾਬ ਵਿਚ ਖੂਨ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਾਬੀ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਸ਼ਰੀਰ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਬਿਜਲੀ ਦਾ ਕਰੰਟ ਲਾਉਣ ਨਾਲ ਕਾਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। (11 ਨਵੰਬਰ, 1991 ਦੀ **ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ** ਅਤੇ 9 ਸਤੰਬਰ, 1991 ਦੀ **ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ** ਅਖਬਾਰ ਵਿਚ ਛੱਪਿਆ)।

21 ਅਗਸਤ, 1989 ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਬਟਾਲਾ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਇਕ ਪਾਰਟੀ (ਅਫਸਰ ਲਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵਰਦੀ ਵਿਚ ਸੀ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪੰਜ ਚਿੱਟੇ ਕਪੜਿਆਂ ਵਿਚ ਸਨ) ਨੇ ਗੁਰਦੇਵ ਕੌਰ ਅਤੇ ਗੁਰਮੀਤ ਕੌਰ ਜੋ ਪਰਭਾਤ ਵਿੱਤ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਕਰਮਚਾਰਨਾਂ ਸਨ, ਨੂੰ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣਿਓਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਫਤਰ ਵਿਚੋਂ ਚੁੱਕ ਲਿਆ।

ਗੁਰਮੀਤ ਦਾ ਪਤੀ ਮਹਿਲ ਸਿੰਘ ਬੱਬਰ ਖਾਲਸਾ ਦੇ ਮੁੱਖੀ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਦਾ ਭਰਾ ਸੀ। ਗੁਰਦੇਵ ਕੌਰ ਦਾ ਪਤੀ ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ, ਸਵਰਨ ਮੰਦਰ ਦੀ ਪੰਜਾਬ ਐਂਡ ਸਿੰਧ ਬੈਂਕ ਸ਼ਾਖਾ ਦਾ ਹੈੱਡ ਕੈਸ਼ੀਅਰ ਸੀ। ਕੁਲਵੰਤ ਨੂੰ 1987 ਵਿਚ ਗਿਰਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਫਿਰ ਜ਼ਮਾਨਤ ਤੇ ਰਿਹਾਅ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਗਿਰਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਉਸ ਤੇ ਕੋਈ ਕੇਸ ਨਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਿਆ, ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਐਸ ਐਸ ਪੀ, ਇਜ਼ਹਾਰ ਆਲਮ ਨੇ ਉਸ ਤੋਂ ਖੁਦ ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਰਿਹਾਅ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਜਦੋਂ ਉਸਦੀ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਕੁਲਵੰਤ ਕੌਰ ਦਾ ਕੋਈ ਕਸੂਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਆਲਮ ਦੀ ਜਲੰਧਰ ਬਦਲੀ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਉਸਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਫਿਰ ਤੰਗ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ

ਗਿਆ। ਕੁਲਵੰਤ ਇਸ ਡਰੋਂ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਘਰੋਂ ਦੌੜ ਗਿਆ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਨੂੰ ਅੱਤਵਾਦੀਆਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ।

ਉਥੇ ਖੜ੍ਹੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਗਿਰਫਤਾਰੀ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ। ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਨੂੰ ਗੱਡੀਆਂ ਵਿਚ ਬਿਠਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਬਟਾਲੇ ਲੈ ਗਏ। ਉਥੇ ਲਿਜਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਆਰਜ਼ੀ ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ ਕੇਂਦਰ ਵਿਚ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ ਜਿਹੜਾ ਬੀਕੇ ਇੰਡਸਟ੍ਰੀਜ਼, ਇਕ ਬੰਦ ਪਈ ਫੈਕਟਰੀ, ਵਿਚ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਦੋਂ ਸ਼ਾਮ ਦੇ 6 ਵਜੇ ਸਨ।

ਗੁਰਦੇਵ ਕੌਰ ਨੇ ਐਸ ਐਸ ਪੀ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਮ ਨੂੰ ਇਕ ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨ ਨੂੰ ਲੋਹੇ ਦੀ ਲਾਠ ਨਾਲ ਕੁੱਟਦਿਆਂ ਦੇਖਿਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਨੇ ਗੁਰਦੇਵ ਕੌਰ ਨੂੰ ਉਸੇ ਰਾਡ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਪੇਟ ਵਿਚ ਮਾਰਿਆ। ਉਹ ਉਦੋਂ ਤਕ ਰਾਡ ਮਿਹਦੇ ਵਿਚ ਮਾਰਦਾ ਰਿਹਾ ਜਦ ਤਕ ਉਸ ਦੇ ਗੁਪਤ ਅੰਗ ਵਿਚੋਂ ਖੂਨ ਵਗਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਨਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਗੁਰਮੀਤ ਕੌਰ ਨੂੰ ਵੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁੱਟਿਆ। ਗੁਰਦੇਵ ਕੌਰ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਗਈ ਪਰੰਤੂ ਕੁਝ ਚਿਰ ਬਾਅਦ ਫਿਰ ਹੋਸ਼ ਵਿਚ ਆ ਗਈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਫਿਰ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ। ਦੋਹਾਂ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਬਟਾਲਾ ਸਦਰ ਥਾਣੇ ਕੋਈ 11.30 ਵਜੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ। ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਉਸਨੂੰ ਫਿਰ ਬੀਕੇ ਫੈਕਟਰੀ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਅੰਗਾਂ ਤੇ ਮਾਲਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਰੰਤੂ ਫਿਰ ਕੁੱਟਣਾ ਅਤੇ ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਗੁਰਦੇਵ ਕੌਰ ਨੂੰ 22 ਅਗਸਤ ਨੂੰ 4 ਵਜੇ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ, ਉਸ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਦੀ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਤੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਛੱਡੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਡਰ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਮੀਤ ਕੌਰ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇਗਾ।

ਗੁਰਮੀਤ ਕੌਰ ਮਸਾਂ ਹੀ ਬਚੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਬਟਾਲੇ ਤੋਂ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਜੇਲ੍ਹ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਰਿਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਉਹ ਖੜ੍ਹੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਪ੍ਰੈਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਬੇ-ਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਕੁੱਟਿਆ ਗਿਆ ਉਸ ਦੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਰੋਲਰ ਫੇਰ ਕੇ ਤੋੜੀਆਂ ਗਈਆਂ, ਉਸ ਨਾਲ ਛੇੜ-ਖਾਨੀ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਜਾਨੋਂ ਮਾਰ ਦੇਣ ਦੀ ਧਮਕੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਔਰਤਾਂ ਤੇ ਜੁਲਮ ਢਾਹੁਣ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਮ, ਐਸ.ਐਸ.ਪੀ. ਦੀ ਬਦਲੀ ਹੋ ਗਈ। (27 ਅਗਸਤ ਅਤੇ 5 ਸਤੰਬਰ ਦੀ **ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ ਇੰਡੀਆ** ਅਤੇ 17 ਅਗਸਤ, 1989 ਦੀ **ਪਾਇਨਿਅਰ**, ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਛਪਿਆ)।

ਇਸ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਰਾਜਪਾਲ ਐਸ.ਐਸ. ਰੇਅ ਨੇ ਵੀ ਮੰਨਿਆਂ ਕਿ ਕੁਝ ਅਫਸਰ ਵਹਿਸ਼ੀਆਨਾ ਕਰਤੂਤਾਂ ਕਰਨ ਤੇ ਉਤਰ ਆਏ ਹਨ। ਰੇਅ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਪੁਲਿਸ ਕਦੀ ਵੀ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਨੂੰ ਥਾਣਿਆਂ ਵਿਚ

ਨਹੀਂ ਲਿਆਏਗੀ। ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਦੀ ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ ਸਿਰਫ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਗਵਾਂਢੀਆਂ ਅਤੇ ਮੁਹੱਲੇ ਦੇ ਪਤਵੰਤੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿਚ ਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾਇਆ ਕਰੇਗੀ।

ਬਲਾਤਕਾਰ ਅਤੇ ਕਤਲ:

ਕੀ ਰੇਅ ਨੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਇਹ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸਦੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਇਹ ਭੜਕੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਠੰਡਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕਾਰਵਾਈ ਹੀ ਸੀ? ਕੀ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ? ਡੂਬੋ ਦੇਣ ਨਾਲ ਮੌਤਾਂ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ ਹਿਰਾਸਤੀ ਮੌਤਾਂ ਦੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਹਵਾਲੇ ਲਈ ਦੇਖੋ ਰਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਦਾ ਕੇਸ। ਇਹ ਕੇਸ ਨਵੰਬਰ, 1993 ਵਿਚ ਵਾਪਰਿਆ।

ਪੁਲਿਸ ਨੇ 13 ਸਾਲਾਂ ਦੀਆਂ ਲੜਕੀਆਂ ਨਾਲ ਜਬਰ-ਜਨਾਹ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਪਿੰਡ ਭਾਮ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਬਟਾਲਾ ਦੇ ਗੁੰਥੀ ਜਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਲੜਕੀ ਸਤਵਿੰਦਰ ਕੌਰ (13) ਜੋ ਅਠਵੀਂ ਜਮਾਤ ਦੀ ਵਿਦਿਆਰਥਣ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਸੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਮੁੱਖ ਸਿੰਘ ਦੀ ਧੀ ਸਰਬਜੀਤ ਕੌਰ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਮਈ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ, ਜਦੋਂ ਭਾਮ ਪਿੰਡ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਰੋਸ਼ਨ ਲਾਲ, ਸਪੈਸ਼ਲ ਪੁਲਿਸ ਅਫਸਰ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਆਰਮਡ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ੋਤਮ ਦੇਵ ਨੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਨਾਲ ਬਦਸਲੂਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

11 ਜੂਨ, 1989 ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਸਤਵਿੰਦਰ ਅਤੇ ਸਰਬਜੀਤ ਪਿੰਡ ਦੇ ਨੇੜੇ ਇਕ ਨਹਿਰ ਤੋਂ ਮਿੱਟੀ ਲੈਣ ਗਈਆਂ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਵਾਪਸ ਨਾ ਮੁੜੀਆਂ ਤਾਂ ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਭਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਪਰੰਤੂ ਉਹ ਨਾ ਮਿਲੀਆਂ। 12 ਜੂਨ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਸ਼੍ਰੀ ਹਰਗੋਬਿੰਦਪੁਰ ਗਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੁਆਚਣ ਬਾਰੇ ਆਰ.ਐਲ. ਬੱਗਾ, ਐਸ.ਐਚ.ਓ. ਨੂੰ ਰਿਪੋਰਟ ਦਿੱਤੀ ਜਿਸ ਨੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦਰਜ ਨਾ ਕੀਤੀ ਪਰੰਤੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਲੜਕੀਆਂ ਦੀ ਭਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਜੂਨ 16 ਨੂੰ ਰਾਤ ਪੁਲਿਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡ ਆਈ ਅਤੇ ਲੜਕੀਆਂ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੀ ਹਰਗੋਬਿੰਦਪੁਰ ਥਾਣੇ ਆ ਕੇ ਦੋ ਲਾਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਿਹੜੀਆਂ ਡ੍ਰੈਨ ਵਿਚੋਂ ਲੱਭੀਆਂ ਸਨ। ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸ਼ਨਾਖਤ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਪਰੰਤੂ ਪੁਲਿਸ ਨਾ ਮੰਨੀ। ਪਿੰਡ ਦੇ 50 ਵਿਅਕਤੀ ਸ਼੍ਰੀ ਹਰਗੋਬਿੰਦਪੁਰ ਗਏ ਜਿਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੈਨ ਵਿਚ ਪਈਆਂ ਦੋ ਨੰਗੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਦਿਖਾਈਆਂ ਗਈਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਬੈਟਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਲਾਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਚਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਪਰੰਤੂ ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ

ਪੂਰੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਲਾਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਕਰਨ ਤੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

ਲਗਭਗ 2 ਵਜੇ ਤੜਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਟਾਲਾ ਸਿਵਲ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਜਿਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਦਾ ਪੋਸਟ-ਮਾਰਟਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣ ਕਿ ਉਹ ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਉਠਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਲਈ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਆਏ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਲਾਸ਼ਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਵਾਰਸ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪੁਲਿਸ ਲਾਸ਼ਾਂ ਦਾ ਪੋਸਟ-ਮਾਰਟਮ ਕਰਵਾ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੁਰਤ ਸਸਕਾਰ ਲਈ ਮਿਉਂਸਪਲ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਤਾਂ ਕਿ ਲਾਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸਨਾਖਤ ਨਾ ਹੋਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਮਾਮਲਾ ਰਫਾ-ਦਫਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਮਾਪੇ ਉਪ-ਮੰਡਲ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਪਾਸ ਚਲੇ ਗਏ ਅਤੇ ਲਾਸ਼ਾਂ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਲੈਣ ਲਈ ਹੁਕਮ ਲੈ ਆਏ। ਜਦੋਂ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੜਕੀਆਂ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕੁੱਟਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਕਿ ਲੜਕੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪ ਮਾਰ ਕੇ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਨਾਂ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ।

ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਦੁਹਾਈ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਹਰਗੋਬਿੰਦਪੁਰ ਦੀ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਨਾ ਚਾਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ ਇਕ ਆਰਜ਼ੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਪੰਚਾਇਤ ਅਤੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਹੋਰ ਪਤਵੰਤੇ ਸੱਜਣ ਰਾਜਪਾਲ ਐਸ.ਐਸ.ਰੇਅ ਤਕ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ। ਉਦੋਂ ਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦੁਆ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਲੜਕੀਆਂ ਰੋਸ਼ਨ ਲਾਲ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ੋਤਮ ਦੇਵ ਦੁਆਰਾ ਕਤਲ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਰਾਜਪਾਲ ਵੀ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਗਿਰਫਤਾਰ ਕਰਨ, ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਅਤੇ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਬਰਖਾਸਤ ਕਰਨ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤੇ। ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿਚ ਤਾਂ ਲੈ ਲਿਆ ਪਰੰਤੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰੁੱਧ “ਗਵਾਹੀ ਦੀ ਘਾਟ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ” ਕੋਈ ਰਸਮੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ।

ਪਟਿਆਲਾ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੂੰ ਲਿਖੇ ਇਕ ਪੱਤਰ ਵਿਚ ਕੰਵਰ ਸਿੰਘ ਧਾਮੀ ਦੀ ਪਤਨੀ ਕੁਲਬੀਰ ਕੌਰ ਨੇ ਤਸੱਦਦ, ਬਲਾਤਕਾਰ ਅਤੇ ਕਤਲ ਦੇ 20 ਚਸ਼ਮਦੀਦ ਬਿਰਤਾਂਤਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਥੇ ਕੇਵਲ ਦੋ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ : ਪਿੰਡ ਸਫੀਪੁਰ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਦੀ ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ ਜੋ ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕਲੇਕੇ ਖਾੜਕੂ ਨਾਲ ਦੋ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਘੱਟ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਿਆਹੀ ਸੀ, ਸੀ ਆਈ ਏ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਰਵੀ ਭੂਸ਼ਣ ਦੁਆਰਾ ਮਾਰੀ ਗਈ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੌਰ, ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਮਾਡਲ ਸਕੂਲ ਦੀ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਅਤੇ ਇਕ ਸਾਬਕਾ-ਫੌਜੀ ਦੀ ਪਤਨੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਇਕ ਰਮੇਸ਼ ਨਾਂ ਦੇ ਅੱਤਵਾਦੀ ਨੂੰ ਪਨਾਹ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿਚ ਕਈ

16 ਕੌਮਘਾਤ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ : ਪੰਜਾਬ 1984 - 1998
ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਸੁਰੱਖਿਆ ਦਾ ਖ਼ਤਰਾ:

ਸੁਰੱਖਿਆ ਕਰਮਚਾਰੀ ਥਾਂ ਥਾਂ ਲਗਾਏ ਗਏ ਸਨ, ਉਹ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਸਨ ਅਤੇ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਹੀ ਕਿਸੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਵਜੋਂ ਆਮ ਨਾਗਰਿਕ ਮੁਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਸਨ। ਇਕੱਲੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਪੁਲਿਸ ਵਿਚ ਜੂਨ, 1992 ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਔਰਤਾਂ ਤੇ ਹਮਲਿਆਂ ਦੇ ਪੰਜ ਕੇਸ ਵੇਖੇ ਗਏ। ਇਕ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਦੋ ਸੀ ਆਰ ਪੀ ਐਫ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਜੋ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ-ਪੰਜਾਬ ਸਰਹਦ ਤੇ ਤਾਇਨਾਤ ਸਨ, ਇਕ ਮਾਲੀ ਦੀ ਝੁੱਗੀ ਵਿਚ ਜਾ ਵੜੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਨਾਲ ਬਲਾਤਕਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਮਾਲੀ ਨੇ ਇਕ ਪਾਈਪ ਉਠਾਈ ਅਤੇ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਸੀ ਆਰ ਪੀ ਐਫ ਅਤੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਤਿੰਨ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੇ ਬੁਡੈਲ ਲੇਬਰ ਕਾਲੋਨੀ ਵਿਚ ਇਕ ਔਰਤ ਨਾਲ ਜ਼ਬਰ-ਜਨਾਹ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਸੈਕਟਰ 31 ਵਿਚ ਇਕ ਵਰਦੀਧਾਰੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਇਕ ਛੋਟੀ ਲੜਕੀ ਨਾਲ ਬਲਾਤਕਾਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸੈਕਟਰ 36 ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਮਾਸੂਮ ਲੜਕੀ ਨਾਲ ਜ਼ਬਰ-ਜਨਾਹ ਹੋਇਆ। ਇਕ ਹੋਰ ਲੇਬਰ ਕਾਲੋਨੀ (ਨੰਬਰ 4) ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਮਗਾਰਡ ਨੇ ਇਕ ਔਰਤ ਨਾਲ ਬਲਾਤਕਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ।

ਰਾਜਪਾਲ ਰੇਅ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨਿਰਮਲ ਮੁਖਰਜੀ ਆ ਗਏ। ਮੁਖਰਜੀ ਦਾ ਰਾਜ ਪੁਲਿਸ ਲਈ ਇਕ ਔਖਾ ਸਮਾਂ ਸੀ। ਰਾਜਪਾਲ ਭੋਲੇ-ਭਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਤੰਗ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੁਣ ਕੇ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸੀਨੀਅਰ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਸਿਵਲ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਨਾਜ਼ੁਕ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਦੌਰੇ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਜਨਤਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਮੌਕੇ ਤੇ ਨਿਪਟਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਾਰਵਾਈ ਬਾਰੇ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਹਰ ਪੰਦਰਵਾੜੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਨਿਵਾਰਨ ਮਹਿਕਮੇ ਨੂੰ ਭੇਜਣ ਦੀ ਹਦਾਇਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਮੁਖਰਜੀ ਬਹੁਤ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਅਹੁਦੇ ਤੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਬਲਾਂ ਲਈ ਫਿਰ “ਉਹੋ” ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ।

ਮਲੋਆ ਹਮਲਾ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਪਰਿਣਾਮ:

18 ਸਾਲਾ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ 1986 ਵਿਚ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਨਾਲ ਲਗਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਮੁਹਾਲੀ ਵਿਖੇ ਕਲਕੱਤੇ ਤੋਂ ਆ ਕੇ ਠਹਿਰਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਿਚ ਇਕ ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ ਕਾਲਜ ਐਂਟ੍ਰੈਂਸ ਇਮਤਿਹਾਨ ਵਿਚ ਬੈਠਣ ਲਈ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। 22 ਜੁਲਾਈ, 1991 ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਨਾਲ ਲਗਦੇ ਪਿੰਡ ਮਲੋਆ

ਵਿਖੇ ਇਕ ਹੋਮ ਗਾਰਡ ਦਾ ਜਵਾਨ ਗੋਲੀ ਨਾਲ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲੇ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋ ਗਏ ਜਦੋਂ ਖਾੜਕੂਆਂ ਨੇ ਇਕ ਨਾਕੇ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਕੁਝ ਇਕ ਘੰਟਿਆਂ ਬਾਅਦ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਐਸ ਐਸ ਪੀ ਸੁਮੇਧ ਸਿੰਘ ਸੈਣੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਇਕ ਪੁਲਿਸ ਪਾਰਟੀ ਅਵਤਾਰ ਦੇ ਘਰ ਆਈ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਇਕ ਮਿੱਤਰ ਅਤੇ 14 ਸਾਲ ਦੇ ਗੁਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਗਈ। ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਲੋਆ ਵਿਖੇ ਬੰਦਾ ਮਾਰਨ ਕਰਕੇ ਲਿਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਰਹਿਣ।

ਐਪਰ, ਕੁਝ ਨਾ-ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਾਰਣਾਂ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੜਕਿਆਂ ਨੂੰ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਜੀਪ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸੀ ਆਰ ਪੀ ਐਫ ਦੀ ਜੀਪ ਵਿਚ ਬਿਠਾਇਆ। “ਮੈਂ ਸੀ ਆਰ ਪੀ ਐਫ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਬਖਸ਼ੀ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਮੇਰੀ ਚਿੰਤਾ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਮੈਨੂੰ ਸਹਾਰਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ”, ਅਵਤਾਰ ਨੇ ਦੱਸਿਆ। ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਹਫਤੇ ਲਈ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿਚ ਰਖਿਆ ਗਿਆ, ਪਹਿਲੇ ਚਾਰ ਦਿਨ ਸੀ ਆਰ ਪੀ ਐਫ ਦੁਆਰਾ, ਜਿਹੜੇ ਸੁਖ-ਸਾਂਦ ਨਾਲ ਲੰਘ ਗਏ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਦੇ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਸੀ ਆਈ ਡੀ ਹੈੱਡਕੁਆਰਟਰ ਵਿਖੇ ਜਿਥੇ ਅਵਤਾਰ ਨੇ ਕਈ ਨੌਜਵਾਨ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਔਰਤਾਂ ਤੇ ਤਸ਼ੱਦਦ ਹੁੰਦਾ ਵੇਖਿਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਪਰੰਤੂ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਛਾਪੇ ਨਾ ਰੁਕੇ।

29 ਮਈ ਨੂੰ ਮੈਨੂੰ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਮਾਤਾ ਸਤਵੰਤ ਕੌਰ ਨੂੰ 30 ਸੈਕਟਰ ਦੇ ਥਾਣੇ ਲਜਾਇਆ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਵਤਾਰ ਨੂੰ ਨੰਗਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਟਿਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਸਦੀ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਲੈ ਆਏ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਕੁੱਟਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਐਸ ਐਸ ਪੀ ਸੈਣੀ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਨੰਗਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਐਸ ਐਸ ਪੀ ਨੂੰ ਟੈਲੀਫੋਨ ਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿਚ ਵਾਪਸ ਲਿਜਾ ਕੇ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਅਵਤਾਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਚੀਕਾਂ ਸੁਣੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਫਿਰ ਕੁੱਟਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ। (4 ਅਗਸਤ, 1991 ਦੀ **ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ ਇੰਡੀਆ** ਵਿਚ ਛਪਿਆ)।

ਦਸੰਬਰ, 1993 ਵਿਚ ਸਾਂਸੀ ਕਬੀਲੇ ਦੀਆਂ ਪੰਜ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਬਸ ਅੱਡੇ ਤੋਂ ਚੁੱਕਿਆ ਅਤੇ ਥਾਣੇ ਲੈ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਜੇਬਾਂ ਕੱਟਣ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਰੱਖੀਆਂ। ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਐਸ.ਪੀ, ਐਸ.ਐਸ. ਫੀਨਾ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੱਥਿਆਂ ਤੇ “ਜੇਬਕਤਰੀ” ਸ਼ਬਦ ਉਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਇਸ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਈਆਂ ਔਰਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ

ਪੈਟੀਸ਼ਨ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਬੈਂਚ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਨਿਖੇਧੀ ਕੀਤੀ। ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਕਈ ਮਹੀਨਿਆਂ ਲਈ ਕੇਸ ਵਿਚ ਦੇਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਏਨੇ ਵਿਚ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਲੈਣ ਅਤੇ ਕੇਸ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਲਈ 'ਪ੍ਰੇਰਿਆ'।

ਪੁਲਿਸ ਚੌਕੀ ਮਲੋਆ ਤੇ ਹਮਲੇ ਨੇ ਯੂ.ਟੀ. ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀ ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਜਾਣ ਵੀ ਲਈ। ਇਹ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਕਿਸ ਆਧਾਰ ਤੇ ਐਸ ਐਸ ਪੀ ਸੁਮੇਧ ਸਿੰਘ ਸੈਣੀ ਨੇ ਉਸ ਤੇ ਸ਼ੱਕ ਕੀਤਾ ਪਰੰਤੂ ਉਸ ਨੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰ ਲਿਆ ਕਿ ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਤਵਾਦੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ 8 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਟਾਡਾ ਅਧੀਨ ਉਸ ਨੂੰ ਗਿਰਫਤਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ।

ਮਨਜੀਤ ਦਾ ਪਿਤਾ ਨਿਰਮਲ ਸਿੰਘ ਜਦੋਂ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਘਰ ਆਇਆ ਅਤੇ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਲੜਕਾ 26 ਸੈਕਟਰ ਦੇ ਥਾਣੇ ਵਿਚ ਹੈ। ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੇਣ ਤੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਅਗਸਤ 17 ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਮਨਜੀਤ ਨੂੰ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਜਨਰਲ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਗੰਭੀਰ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ। ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਬਹਾਨਾ ਲਗਾਇਆ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਢਿੱਡ ਵਿਚ ਦਰਦ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਸਿਪਾਹੀ ਨੇ ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸ ਤੇ ਘੋਰ ਤਸੱਦਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁਝ ਘੰਟਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਉਹ ਦਮ ਤੋੜ ਗਿਆ।

ਮੈਡੀਕਲ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਕਚੂਮਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਝਰੀਟਾਂ ਹਨ, ਉਸਦੇ ਪੇਟ ਅਤੇ ਪੱਟਾਂ ਤੇ ਸੋਜ਼ਸ਼ ਸੀ ਅਤੇ ਅੱਡੀਆਂ ਦੇ ਉਪਰ ਗੋਲ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਨ। ਉਹ ਹਟਕੋਰੇ ਲੈ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸ਼ਰੀਰ ਤੇ ਮੋਟੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਪੱਠਿਆਂ ਦੇ ਜਖਮਾਂ ਕਾਰਨ ਖੂਨ ਜੰਮਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਮਨਜੀਤ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਦੀ ਵਿਧਵਾ ਕਰਮਜੀਤ ਕੌਰ ਦੁਆਰਾ ਪੋਸਟ ਮਾਰਟਮ ਕਰਨ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਲਾਸ਼ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪੈਟੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਲਿਆ। ਏਨੇ ਵਿਚ ਮਨਜੀਤ ਦਾ ਪਿਤਾ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਦੇਖਣ ਲਈ ਥਾਣੇ ਗਿਆ। ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਲਾਸ਼ ਦੇ ਨੇੜੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਅਤੇ ਬਲਕਿ ਲਾਸ਼ ਲੈ ਜਾਣ ਲਈ ਇਕ ਕਾਗਜ਼ ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਦ ਕਿ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਹੁਕਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਐਸ ਐਸ ਪੀ ਨੇ ਇਸ ਘਟਨਾ ਤੇ ਕੋਈ ਟਿੱਪਣੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

ਤਸੱਦਦ ਜਾਰੀ ਹੈ :

ਚਾਹੇ ਇਹ ਪੁਸਤਕ 1984 ਅਤੇ 1994 ਵਿਚਕਾਰਲੇ ਦਹਾਕੇ ਤੇ ਚਾਨਣਾ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਅਸੀਂ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਇਸ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਵਾਂਗੇ ਕਿ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਦੁਰਉਪਯੋਗ 1994 ਵਿਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰੁਕਿਆ।

ਸਾਰੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਪੁਲਿਸ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿਚ ਲਗਾਤਾਰ ਹੋ ਰਹੇ ਤਸੱਦਦ ਅਤੇ ਮੌਤਾਂ ਦੀ ਇਕ ਮਿਸਾਲ ਦੇਣ ਲਈ ਅਸੀਂ ਪਿੰਡ ਸੁਤਰਾਣਾ, ਤਹਿਸੀਲ ਪਾਤੜਾਂ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਟਿਆਲਾ ਦੀ ਕੁਸ਼ਲਿਆ ਅਤੇ ਭਗਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੀ 16 ਮਈ, 1995 ਨੂੰ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਅਗੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪੈਟੀਸ਼ਨ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ।

ਪੈਟੀਸ਼ਨਰ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ, ਪਾਤੜਾਂ ਦਾ ਇਕ ਟਰੈਕਟਰ ਮਕੈਨਿਕ, ਜਿਸ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਇਕ 'ਟਾਊਟ' ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਸਰਪੰਚ ਦੁਆਰਾ ਪੈਸੇ ਬਟੋਰਨ ਲਈ ਮੰਗੇ ਗਏ 20,000/- ਰੁਪਏ ਦੇਣ ਤੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਦੀ ਮਾਤਾ ਅਤੇ ਭਰਾ ਹਨ। ਇਹ ਤਰੀਕ 8 ਮਈ, 1995 ਸੀ। ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ 20,000/- ਰੁਪਏ ਦੇਣ ਤੋਂ ਸਾਫ ਨਾਂਹ ਕਰਨ ਤੇ ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਭਰਾ ਭਗਵੰਤ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਧਮਕੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉਹ "ਪੁਲਿਸ ਦੇ 'ਟਾਊਟ' ਨੂੰ ਨਾਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਭੁਗਤਣਗੇ।"

9 ਮਈ ਨੂੰ ਕੋਈ 10 ਵਜੇ ਸਵੇਰੇ, ਜਦੋਂ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਭਰਾ ਆਪਣੀ ਦੁਕਾਨ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਪਾਤੜਾਂ ਥਾਣੇ ਦਾ ਐਸ ਐਚ ਓ ਜਸਪਾਲ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਕਈ ਪੁਲਿਸ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਕੌਣ ਹੈ। ਉਥੇ ਭੀੜ ਇਕੱਠੀ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਦੋਹਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਇਕ ਗੱਡੀ ਵਿਚ ਲਈ ਜਾਂਦਿਆਂ ਦੇਖਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਥਾਣੇ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ।

ਉਸੇ ਸ਼ਾਮ 8 ਵਜੇ, ਏ ਐਸ ਆਈ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਹੋਰ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਿਆਂ ਸਮੇਤ ਥਾਣੇ ਆਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਤੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ 'ਟਾਊਟ' ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਐਸ ਐਚ ਓ ਜਸਪਾਲ ਸਿੰਘ ਵੀ ਸੀ। ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ ਧੁੱਤ ਪੁਲਸੀਏ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਗਵੰਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਝਪਟ ਪਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁੱਟਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਵਿਚੇ ਹੀ, ਕਦੀ ਕਦੀ, ਜਿਹੜੇ ਭਗਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੁਆਲੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਛੱਡੋ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ "ਵਲ ਹੋਵੋ"।

ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਨੰਗਾ ਕਰਕੇ ਠੁੱਡੇ ਮਾਰੇ ਗਏ ਅਤੇ ਲਾਠੀਆਂ ਨਾਲ ਕੁੱਟਿਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਉਦੋਂ ਤਕ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਖਿੱਚੀਆਂ ਜਦ ਤਕ ਉਹ ਜੋੜਾਂ ਤੋਂ ਵੱਖ ਨਹੀਂ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਦੀ ਜੀਭ, ਕੰਨਾਂ ਅਤੇ ਗੁਪਤ ਅੰਗ ਤੇ ਬਿਜਲੀ ਦਾ ਕਰੰਟ ਛੱਡਿਆ। ਸਾਰਾ ਸਮਾਂ ਪੁਲਿਸ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਇਹੋ ਕਹਿ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਦੇ

"ਟਾਊਟ" ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਨਾ ਮੰਨਣ ਬਦਲੇ ਸਬਕ ਸਿਖਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਆਖਰ, ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਭਰਾ ਨੂੰ ਬੇਹੋਸ਼ੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਇਕੱਲਿਆਂ ਅੰਦਰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਭਗਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਉਸਦੇ ਭਰਾ ਦੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਅਤੇ ਲੱਤਾਂ ਟੁੱਟ ਗਈਆਂ ਹਨ।

10 ਮਈ ਨੂੰ ਏ ਐਸ ਆਈ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਕੋਈ 7 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੂਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੁਤਰਾਣਾ ਪੁਲਿਸ ਚੌਕੀ ਲੈ ਗਿਆ। ਉਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਸੇ ਸ਼ਾਮ ਲਗਭਗ 8 ਵਜੇ ਏ ਐਸ ਆਈ, "ਟਾਊਟ" ਅਤੇ ਹੋਰ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲੇ, ਜਿਹੜੇ ਫਿਰ ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ ਧੁੱਤ ਸਨ, ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਅੰਦਰੋਂ ਬਾਹਰ ਧੂਹ ਲਿਆਏ ਅਤੇ ਕੁਟਾਪਾ ਚਾੜ੍ਹਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਭਗਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚੋਂ ਵੇਖਿਆ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਹਾੜੇ ਕੱਢੇ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਭਰਾ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਅਮਰੀਕ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਇਸ ਬੇਰਹਿਮ ਮਾਰ ਨਾਲ ਦਮ ਤੋੜ ਗਿਆ। ਏ ਐਸ ਆਈ ਨੇ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕੱਢੇ ਵਿਚੋਂ ਨਾੜਾ ਕੱਢਿਆ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਦੀ ਧੌਣ ਦੁਆਲੇ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਧੂਹ ਕੇ ਵਾਪਸ ਅੰਦਰ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ। ਭਗਵੰਤ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਦੇਖ ਕੇ ਚਿੱਲਾ ਉਠਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਸੈੱਲ ਵਿਚ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਚੁੱਪ ਰਹਿਣ ਦੀ ਧਮਕੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਸ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲੇ ਇਧਰ-ਉਧਰ ਨੱਠ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਦਾ 'ਟਾਊਟ' ਵੀ ਉਥੋਂ ਦੌੜਦਾ ਉਸਨੇ ਦੇਖਿਆ।

9 ਮਈ ਨੂੰ ਅਮਰੀਕ ਅਤੇ ਭਗਵੰਤ ਦੀ ਮਾਤਾ ਕੁਸ਼ਲਿਆ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਸਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਗਈ ਹੈ। ਪੁਲਿਸ ਥਾਣੇ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਤੇ ਰੋਕੇ ਜਾਣ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਰਪੰਚ (ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ), ਲੰਬੜਦਾਰ (ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ) ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਥਾਣੇ ਵਿਚ ਦੋਹਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਪਰੰਤੂ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਢੂੰਡਿਆ ਪਰ ਸਫਲ ਨਾ ਹੋਏ।

11 ਮਈ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਇਕੱਲਾ ਲਗਭਗ 7 ਵਜੇ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਪਾਤੜਾਂ ਥਾਣੇ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਐਸ ਐਚ ਓ ਜਸਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸਦੇ ਪੁੱਤਰ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਤਮ-ਹੱਤਿਆ ਕਰ ਲਈ ਹੈ। ਭਗਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਅਤੇ ਚਿੱਲਾਇਆ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਝੂਠ ਬੋਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਸ ਉਪਰੰਤ, ਜਸਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਦਾ ਪੱਖ ਪੂਰਨ ਦੀ ਧਮਕੀ ਦਿੱਤੀ ਜੇਕਰ ਉਹ ਜਿਉਂਦਾ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵੀ ਭਗਵੰਤ ਦੇ ਨਾਲ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਅਮਰੀਕ ਦੀ ਟੁੱਟੀ-ਫੁੱਟੀ ਲਾਸ਼ ਉਹ ਉਥੋਂ ਲੈ ਗਏ

ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੀਆਂ ਧਮਕੀਆਂ ਨਾਲ ਕਈ ਬਿਆਨਾਂ ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਜਦੋਂ ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਪੁੱਤਰ ਚੌਕੀ ਵਿਚ ਸਨ, ਸਬ ਡਿਵੀਜ਼ਨਲ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ, ਇਕ ਔਰਤ ਸੁਪਰਡੰਟ ਪੁਲਿਸ ਨਾਲ ਉਥੇ ਆਏ ਅਤੇ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਕੋਈ ਕੇਸ ਦਰਜ ਕਰਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਖਾਮੋਸ਼ ਰਹੇ ਤਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਚੌਕੀ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਐਸ ਡੀ ਐਮ ਅਤੇ ਐਸ ਪੀ ਨੇ ਵੀ ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਪੁੱਤਰ ਤੋਂ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕਰਵਾਏ। 5 ਵਜੇ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਚੌਕੀ ਵਿਚ ਵਾਪਸ ਲਿਆਂਦੀ ਗਈ ਅਤੇ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਲੈ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੱਸੇ ਤੁਰਤ ਸਸਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਕਿਹਾ ਵਰਨਾ ਪੁਲਿਸ ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਉਸੇ ਚਿਖਾ ਵਿਚ ਜਲਾ ਦੇਵੇਗੀ। ਜਦੋਂ ਚਿਖਾ ਜਲ ਰਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਘੇਰਾ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਫੋਟੋ ਨਾ ਲਈ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਅਦਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ।

ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸੁਤਰਾਣਾ - ਜੋ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਦਾ ਇਕ ਦੂਰ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਸੀ - ਦੀ ਚੋਣ ਉਮੀਦਵਾਰ ਵਜੋਂ ਕਤਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਸਮੇਂ 1991 ਵਿਚ ਸਬਕ ਸਿਖਿਆ ਸੀ। ਲੋਕ ਉਦੋਂ ਲਾਸ਼ ਦੀ ਫੋਟੋ ਲੈ ਗਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਫੋਟੋਆਂ ਨਾਲ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਖਲਬਲੀ ਮਚ ਗਈ ਸੀ।

ਮਈ 12 ਨੂੰ ਕੁਸ਼ਲਿਆ, ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਗਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦਿੱਲੀ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ, ਇਕੋ ਇਕ ਜਗ੍ਹਾ ਸਮਝਕੇ ਕਿ ਇਹੋ ਥਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਥੇ ਉਹ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਤੋਂ ਨਿਆਂ ਲੈਣ ਲਈ ਉਜਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਹ 15 ਮਈ ਨੂੰ ਇਕ ਵਕੀਲ ਆਰ.ਐਸ. ਸੋਢੀ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਜਿਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮੌਤ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ ਪੈਟੀਸ਼ਨ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ।

ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਸੀ ਬੀ ਆਈ ਨੂੰ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮੌਤ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਅਤੇ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇਣ ਲਈ ਹਿਦਾਇਤ ਕੀਤੀ।

1995 ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਕੇਸ ਗਮਦੂਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਤਸ਼ੱਦਦ ਅਤੇ ਮੌਤ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ। 14 ਨਵੰਬਰ, 1995 ਨੂੰ ਰੇਲਵੇ ਪੁਲਿਸ ਨੇ 26 ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਦੀ ਬਿਨ੍ਹਾ ਤੇ ਪਕੜਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪਿੰਡ ਭਾਈ-ਕੀ-ਪਿਸ਼ੋਰੇ ਦਾ ਇਕ ਦਲਿਤ ਨੌਜਵਾਨ ਗਮਦੂਰ ਸਿੰਘ ਵੀ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸੰਗਰੂਰ ਵਿਖੇ ਰੇਲਵੇ ਦੇ ਥਾਣੇ ਵਿਚ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ। ਗਮਦੂਰ ਦੀ ਪਤਨੀ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਲਿਜਾਇਆਂ ਦੇਖਿਆ, ਉਹ ਰੇਲਵੇ ਦੇ ਥਾਣੇ ਗਏ ਪਰੰਤੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਮਦੂਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਾ ਦਿੱਤੀ

ਗਈ। 16 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰੇਲਵੇ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਨੇ ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਗਮਦੂਰ ਬੁਰੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾ ਦੇਖਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ। ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਸਾਬਕਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਪੰਜਾਬ, ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਰਨਾਲਾ ਨੂੰ ਦਖਲ-ਅੰਦਾਜ਼ੀ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਪਰੰਤੂ ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਗਮਦੂਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵਿਚ ਸਫਲ ਨਾ ਹੋਏ।

ਨਵੰਬਰ 23 ਨੂੰ, ਪੁਲਿਸ ਉਸ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਕੋਲ ਗਈ, ਕੁਝ ਖਾਲੀ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕਰਵਾਏ ਅਤੇ ਫਿਰ ਗਮਦੂਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਰਿਹਾ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਨੂੰ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਰਾਜ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ ਪਰੰਤੂ ਡਾਕਟਰ ਉਸ ਨੂੰ ਬਚਾ ਨਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਉਹ 7 ਦਸੰਬਰ ਨੂੰ ਦਮ ਤੋੜ ਗਿਆ। ਪੋਸਟ-ਮਾਰਟਮ ਵਿਚ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਸ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਪਸਲੀਆਂ ਟੁੱਟੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਸ਼ਰੀਰ ਤੇ 18 ਹੋਰ ਜ਼ਖਮ ਸਨ।

ਫੌਜਦਾਰੀ ਕੇਸਾਂ ਦੇ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਕੀਲ, ਰਾਜਨ ਲਖਣਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪੈਟੀਸ਼ਨ ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਦਿਆਂ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਗਮਦੂਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕੇਸ ਸੁਣਵਾਈ ਲਈ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ। ਡਿਪਟੀ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਆਫ ਪੁਲਿਸ, ਇਕ ਪੁਲਿਸ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਅਤੇ ਜਨਰਲ ਰੇਲਵੇ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਪੰਜ ਹੋਰ ਪੁਲਿਸ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਪਾਸੋਂ ਗਮਦੂਰ ਤੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਤਸ਼ੱਦਦ ਅਤੇ ਮੌਤ ਦੀ ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦੀਆਂ ਅਰਜ਼ੀਆਂ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਹਨ।

ਜੇਕਰ ਪੁਲਿਸ ਵਿਚ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਕੇਸਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰੈਸ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਤਜਰਬਿਆਂ ਨੇ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਇਹ ਯਕੀਨ ਦੁਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਚੀਜ਼ ਕੇਵਲ ਖੁਰਦਬੀਨ ਨਾਲ ਹੀ ਵੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਅਮਾਨੁਸ਼ ਬਣਾਉਣਾ :

ਪੁਲਿਸ ਖੁਦ ਮੰਨਦੀ ਹੈ ਕਿ ਤਸ਼ੱਦਦ ਆਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪੁਲਿਸ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਸਕੂਲ, ਫਿਲੌਰ ਵਿਖੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਗਿਆਨਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖੀ ਡੀ.ਜੇ. ਸਿੰਘ ਨੇ 300 ਸਿਪਾਹੀਆਂ, 180 ਨਾਨ-ਗਜ਼ਟਿਡ ਅਫਸਰਾਂ ਅਤੇ ਡੀ ਐਸ ਪੀ ਰੈਂਕ ਦੇ 75 ਗਜ਼ਟਿਡ ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਵਤੀਰੇ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਵਲੀ ਦਾ ਉੱਤਰ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਜਿਹੜੇ ਬਲਾਤਕਾਰ, ਕਤਲ, ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ, ਅਵੱਗਿਆ, ਤਰੱਕੀ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਨ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਧਾਵਾ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀਆਂ ਭੁੱਖੀਆਂ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਨੂੰ ਮਾਨਸਿਕ ਪ੍ਰੇਰਨਾ

ਦੀ ਮਾਮੂਲੀ ਜਿਹੀ ਰੁਕਾਵਟ ਨਸ਼ਈ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਇਕਸਾਰਤਾ ਅਤੇ ਜਾਤੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਨੂੰ ਭਾਵਵਾਚਕ ਜ਼ਾਬਤਿਆਂ ਤੋਂ ਉਪਰ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵਿਵਹਾਰ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਦਿਆਂ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਇਨਾਮ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ ਉਮੀਦ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਾਏ ਗਏ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਦਾ ਸਬੰਧ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿਛਲੇ 12 ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਭਰਤੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰੰਤੂ ਜਿਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਰਵਿਸ ਵਧਦੀ ਗਈ, ਇਸ ਵਿਚ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਗਿਰਾਵਟ ਆਈ।

ਰਿਪੋਰਟ ਤੋਂ ਇਹ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਕਿ “ਇਹ ਚਿੰਤਾ ਤਸ਼ੱਦਦ ਦੇ ਘਿਨਾਉਣੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਨੰਗਾ ਕਰਨ ਕਾਰਣ ਹੋਈ ਜਿਹੜੇ ਪੁਲਿਸ ਵਿਚ ਆਮ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹਨ। ਪੁਲਿਸ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੇ ਬੜਾ ਔਖਾ ਜੀਵਨ ਬਿਤਾਇਆ ਅਤੇ ਉਹ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਘਟਨਾਵਾਂ ਪ੍ਰਤਿ ਭਾਵਕ ਤੌਰ ਤੇ ਜਵਾਬਦੇਹ ਨਾ ਬਣ ਸਕੇ ਜੋ ਇਕ ਸਾਧਾਰਨ ਵਿਅਕਤੀ ਲਈ ਸਦਮਾ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ”। ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ “ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਡਰ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਨਿਆਂਇਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿਚ ਕਮੀਆਂ ਕਾਰਣ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ” ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਜਨਤਾ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਇੰਡੀਆ ਟੂਡੇ ਰਸਾਲੇ ਵਿਚ ਲਿਖਦਿਆਂ (ਮਾਰਚ 11, 1997), ਮਨੋਜ ਮਿੱਤਾ ਨੇ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਪ੍ਰਤਿ ਪੁਲਿਸ ਵਿਵਹਾਰਾਂ ਦੇ ਸਰਵੇ ਦੇ ਨਿਰਣਿਆਂ ਅਤੇ ਸਰਦਾਰ ਵੱਲਭਭਾਈ ਪਟੇਲ ਨੈਸ਼ਨਲ ਪੁਲਿਸ ਅਕੈਡਮੀ ਦੁਆਰਾ ਸੰਚਾਲਣ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਨਿਯਮ ਬਾਰੇ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤੀ। ਸੀਨੀਅਰ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਆਫ ਪੁਲਿਸ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਉਪਰ ਤਕ ਦੇ ਵੱਡੇ ਅਹੁਦਿਆਂ ਤੇ ਲੱਗੇ ਤਿੰਨ ਸੌ ਪੁਲਿਸ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਨਿਮਨਲਿਖਤ ਸਟੇਟਮੈਂਟਾਂ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹਨ ਕਿ ਨਹੀਂ :

i. ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਵਿਰੋਧੀ ਰਾਏ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ

(19 ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਸਹਿਮਤ ਹੋਏ, 76 ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਅਸਹਿਮਤ ਹੋਏ ਅਤੇ 5 ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਦੁੱਚਿਤੀ ਵਿਚ ਸਨ);

ii. ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਅੱਛੇ ਲਗਦੇ ਹਨ; ਅਸਲ ਵਿਚ ਪੁਲਿਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ-ਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ

(22 ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਸਹਿਮਤ, 70 ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਅਸਹਿਮਤ ਅਤੇ 5 ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਦੁੱਚਿਤੀ ਵਿਚ);

iii. ਜੁਰਮ ਤੇ ਕੰਟ੍ਰੋਲ ਕਰਨ ਲਈ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਪੁਲਿਸ ਕੋਲ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ

(20 ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਅਸਹਿਮਤ ਹੋਏ, 69 ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਸਹਿਮਤ ਹੋਏ; 11

ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਫੈਸਲਾ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ);

iv. ਗਿਰਫਤਾਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਗਿਰਫਤਾਰੀ ਦੇ ਕਾਰਣ ਦੱਸਣ ਨਾਲ ਪੁਲਿਸ ਮੁਸੀਬਤ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦੇਵੇਗੀ

(20 ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਸਹਿਮਤ, 69 ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਅਸਹਿਮਤ; 11 ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਦੁੱਚਿਤੀ ਵਿਚ ਸਨ);

v. ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਪੁਲਿਸ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿਚ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪੁਲਿਸ ਵਿਰੁੱਧ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ

(9 ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਸਹਿਮਤ ਹੋਏ; 73 ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਸਹਿਮਤ ਨਾ ਹੋਏ; ਅਤੇ 18 ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਦੁੱਚਿਤੀ ਵਿਚ ਰਹੇ);

vi. ਪ੍ਰਤਿਕੂਲ (ਵਿਰੋਧੀ) ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿਚ, ਪੁਲਿਸ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਤਰੀਕੇ ਅਪਣਾਉਣ ਵਿਚ ਜਾਇਜ਼ ਹੈ

(53 ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਸਹਿਮਤ, 35 ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਅਸਹਿਮਤ; 12 ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਨਿਰਣਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ);

vii. ਤਫ਼ਤੀਸ਼ ਅਧੀਨ ਨਜ਼ਰਬੰਦਾਂ ਤੇ ਤਸੱਦਦ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੱਚਾਈ ਲੱਭਣ ਲਈ ਤੀਜੇ (ਘਟੀਆ) ਕਿਸਮ ਦੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ

(22 ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਸਹਿਮਤ; 70 ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਅਸਹਿਮਤ ਅਤੇ 8 ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਦੁੱਚਿਤੀ ਵਿਚ);

viii. ਪੁਲਿਸ ਲਈ ਅੱਤਵਾਦੀਆਂ / ਵਿਦ੍ਰੋਹੀਆਂ ਨੂੰ ਝੂਠੇ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਵਿਚ ਮਾਰ ਮੁਕਾਉਣਾ ਜਾਇਜ਼ ਹੈ

(22 ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਸਹਿਮਤ, 70 ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਅਸਹਿਮਤ ਅਤੇ 8 ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਦੁੱਚਿਤੀ ਵਿਚ);

xi. ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦਾ ਦਬਾਅ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਘੱਟ ਅਸਰਦਾਇਕ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਹੈ

(40 ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਸਹਿਮਤ; 50 ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਅਸਹਿਮਤ; 10 ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਫੈਸਲਾ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ);

x. ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਾਨ-ਗਜ਼ਟਿਡ ਅਫਸਰ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਦਖਲ-ਅੰਦਾਜ਼ੀ ਕਰਦੇ ਹਨ

(41 ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਸਹਿਮਤ ਹੋਏ; 50 ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਅਸਹਿਮਤ ਹੋਏ ਅਤੇ 14 ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਫੈਸਲਾ ਨਾ ਦੇ ਸਕੇ)।

ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰ ਕਾਰਜਕਰਤਾ ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਤੋਂ ਇਹ ਤੱਤ (ਨਿਚੋੜ) ਕੱਢ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਪੁਲਿਸ ਬਲ ਦੇ ਲਗਭਗ ਪੰਜਵਾਂ ਹਿੱਸਾ ਸੀਨੀਅਰ ਪੱਧਰ ਦੇ ਅਫਸਰ ਛੋਟੇ-ਅਤਿਆਚਾਰੀ (ਮਿੰਨੀ ਟਾਇਰੈਂਟ) ਪੈਟਰਨ

ਵਿਚ ਫਿੱਟ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਮਿੱਤਾ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ ਸਹਿਮਤ ਹੋਵੋਗੇ : “ਸਮੱਸਿਆ, ਕੁਝ ਅਫਸਰਾਂ ਵਿਚ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲਤਾ ਦੀ ਕਮੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਬਲਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਤਿਆਚਾਰੀ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਵੀ ਹਨ।” ਜਿਵੇਂ ਐਸ. ਸੁਬਰਾਮਨੀਅਮ, ਜੋ ਚਾਰ ਪੁਲਿਸ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਇਕ ਸੇਵਾ-ਨਵਿਰਤ ਮੁੱਖੀ ਸਨ, ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ : “ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਸਿਖਾਇਆ ਜਾਵੇ, ਲੇਕਿਨ ਸੰਗਠਨਾਤਮਕ ਉਪ-ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਹਾਵੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਢਿੱਲੜ ਜਾਂ ਬਦਤਰ, ਦੇਸ਼-ਧੋਹੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।”

ਚਮਨ ਲਾਲ, ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਇਕ ਪੁਲਿਸ ਅਫਸਰ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਸਤੰਬਰ, 1996 ਵਿਚ ਸੀਮਾ ਸੁਰੱਖਿਆ ਬਲ ਦਾ ਐਡੀਸ਼ਨਲ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਰਿਟਾਇਰ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਇਕ ਅਜਿਹਾ “ਨਰਮ” ਸੁਭਾ ਅਫਸਰ ਸੀ ... ਲੇਕਿਨ ਫਿਰ ਵੀ ਰਣ-ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਸ਼ਲਾਘਾਯੋਗ ਹਨ। ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਪਦਮ ਸ਼੍ਰੀ ਨਾਲ ਨਿਵਾਜਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉੱਤਮ ਸੇਵਾ ਲਈ ਪ੍ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਟ ਪੁਲਿਸ ਮੈਡਲ ਅਤੇ ਸ਼ਲਾਘਾਯੋਗ ਸੇਵਾ ਬਦਲੇ ਪੁਲਿਸ ਮੈਡਲ ਵੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ।

ਸੇਵਾ-ਨਵਿਰਤੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਚਮਨ ਲਾਲ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਕਹਿਣ ਦੀ ਪੂਰੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਨਾ ਕੇਵਲ ਉਸ ਦੀ “ਅੰਦਰੂਨੀ” ਗਿਆਨ ਵਜੋਂ ਪਰੰਤੂ ਸਿੱਟਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣ ਲਈ ਵਜ਼ਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। 17ਵੇਂ ਜੈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾਰਾਇਣ ਮੈਮੋਰੀਅਲ ਲੈਕਚਰ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ :

“ਜਦੋਂ ਪੁਲਿਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨੂੰ ਪਬਲਿਕ ਦੁਆਰਾ, ਚਾਹੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਰੋਸ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਜਾਇਜ਼ ਸਮਝਿਆ ਅਤੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ... ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਢੰਗਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਤੀਰੇ ਦੀ ਕੇਵਲ ਉਸ ਸਮੇਂ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਮੁਫਾਦਾਂ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਤੋੜਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਭੋਲੇ-ਭਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਤੰਗ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਪੁਲਿਸ ਦਾ ਵਕਾਰ ਗਿਰਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਢਾਹ ਲੱਗੀ। ਇਹ ਅਫਸੋਸ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਇਕ ਸੱਚਾਈ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪੁਲਿਸ, ਥਾਣਿਆਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਨਿਤਾ-ਪ੍ਰਤਿ ਕੰਮ-ਕਾਰ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਇਕੋ ਇਕ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਤਾਕਤ ਹੈ। ਅਣਅਧਿਕਾਰਤ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀਆਂ, ਤਸੱਦਦ ਕਰਨ ਦੇ ਜ਼ਾਲਮਾਨਾ ਢੰਗ ਅਤੇ ਮਨ-ਘੜਤ ਗਵਾਹੀ, ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਕੰਮ-ਕਾਰ ਦੀ ਇਕ ਆਮ ਨੁਹਾਰ ਬਣ ਗਈ ਹੈ ... ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੁਲਿਸ ਅਫਸਰ ਮਿਲਣਗੇ ਜਿਹੜੇ

ਸਿਸਟਮ ਵਿਚ ਇਸ ਬੁਰਾਈ ਤੋਂ ਜਾਣੂੰ ਹਨ।

“ਇਹ ਅਫਸੋਸ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਲੇ ਨਾ ਕੇਵਲ ਇਸ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ-ਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਬਲਕਿ ਕਈ ਘਟੀਆ ਹਾਲਾਤ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੁਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਵੀ ਠਹਿਰਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੁਲਿਸ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਿਖੇਧੀ ਅਤੇ ਵਿਰੋਧਤਾ ਵਾਲੀ ਭੂਮਿਕਾ ਅਤੇ ਘੱਟ ਮਿਹਨਤਾਨੇ ਤੇ ਤਣਾਅਪੂਰਣ ਕਾਰਜ ਸੌਂਪਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਪੱਖੋਂ ਸ਼ੱਕ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲੋਕ ਉਸ ਤੋਂ ਪਰਹੇਜ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤੀਵਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਵਿਘਨ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਉਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਅਕਸਰ ਦੁਰਕਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸਵੈ-ਮਾਣ ਗੁਆ ਬੈਠੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਉਸਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਅਜੀਬ ਕਿਸਮ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਉਸਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਕੱਢਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਵੱਧ ਰਹੇ ਕੰਮ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹਦਾਇਤਾਂ ਤੋਂ ਵਿਵਾਦ-ਪੂਰਣ ਮੰਗਾਂ, ਲੋਕ ਰਾਏ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ-ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਦਬਾਓ, ਅਸਰ-ਰਸੂਖ ਵਾਲੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ-ਕਰਤਾਵਾਂ ਵਿਚ ਬੇਚੈਨੀ ਅਤੇ ਤੁਰਤ ਸਿੱਟਿਆਂ ਦੀ ਇੱਛਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਘਿਨਾਉਣੇ ਤਰੀਕੇ ਅਤੇ ਝਾਂਸਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਚੋਂ ਬਹੁਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਕੇਸ ਦੀ ਤਹਿਕੀਕਾਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਕੇ ਲੋਕ ਹਿੱਤ ਦੀ ਬਹੁਤ ਖਿਦਮਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ

“ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਫਿਰ ਜੇ ਐਂਡ ਕੇ ਨੇ ਅੱਤਵਾਦ ਅਤੇ ਵੱਖਵਾਦ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਬਲਾਂ, ਜਿਵੇਂ ਬੀ ਐਸ ਐਫ, ਸੀ ਆਰ ਪੀ ਐਫ, ਆਈ ਟੀ ਬੀ ਪੀ ਅਤੇ ਫੌਜ ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦੇਖਿਆ। ਰਾਜ ਦੀ ਪੁਲਿਸ, ਜੋ ਇਕ ਕਿਸਮ ਦੀ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਹੌਂਸਲਾ ਹਾਰ ਗਈ ਸੀ, ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੁਦ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਰੱਖਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਮਹਿਮਾਨਾਂ (ਨੀਮ ਫੌਜੀ ਬਲਾਂ) ਨੂੰ ਸਾਧਨ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਕੇ ਇਕ ਤੁੱਛ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਣ ਦਾ ਰਾਹ ਚੁਣ ਲਿਆ। ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਭਾਲ ਅਤੇ ਘੇਰਾਬੰਦੀ ਕਰਕੇ ਕੀਤੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ, ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਗਿਰਫਤਾਰੀਆਂ, ਯੂਨਿਟ ਲਾਈਨਾਂ ਵਿਚ ਅਣਅਧਿਕਾਰਤ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀਆਂ, ਲੋਕਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤੇ ਭੋਲੇ-ਭਾਲੇ ਨਾਗਰਿਕ ਹੁੰਦੇ, ਤੇ ਵਹਿਸ਼ੀਆਨਾ ਤਸੱਦਦ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਈ ਵਾਰ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿਚ ਮੌਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਏ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਗੁਪਤ ਤੌਰ ਤੇ ਠਿਕਾਣੇ ਲਗਾਉਣਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੁਰੱਖਿਆ ਬਲਾਂ ਦਾ ਆਮ ਕੰਮ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

“ਆਪਣੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਅਤੇ ਨਿਆਂ ਲੱਭਣ ਦਾ ਕੋਈ ਰਸਤਾ ਨਾ ਮਿਲਣ ਕਰਕੇ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵੈਰਾਗਮਈ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਉਹ

ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੱਖ ਹੋ ਗਈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਲਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਸੀਨੀਅਰ ਅਫਸਰਾਂ ਨੇ ਯਥਾਰਤਕ ਤੌਰ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਗੜਬੜੀ ਵਾਲੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਆਮ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਅਸੁਵਿਧਾ ਅਤੇ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਤੰਗ-ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਨਾ ਨਾਟਾਲਣਯੋਗ ਸੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਉਠਾਉਣਾ ਪਿਆ। ਉਹ ਅੱਤਵਾਦੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮਰਥਕਾਂ ਪ੍ਰਤਿ ਆਪਣੇ ਨਿਰਦਈਪੁਣੇ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਉਣ ਤੋਂ ਸ਼ਰਮ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੇ....

“ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਪਰੰਤੂ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਰਣ-ਭੂਮੀ ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਤੋਂ ਵੀ ਪਤਾ ਲਗਾ ਹੈ ਕਿ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਢੰਗ ਵਰਤ ਕੇ ਪੁਲਿਸ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਖੌਤੀ ਸਫਲਤਾ ਇਕ ਬਿਲਕੁਲ ਆਰਜ਼ੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਸੁਰੱਖਿਆ ਬਲਾਂ ਦੀ ਸਾਖ ਵਜੋਂ ਬਹੁਤ ਉੱਚੀ ਕੀਮਤ ਤਾਰ ਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ..... ਬਜਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਅਗਰ ਸੁਰੱਖਿਆ ਬਲਾਂ ਦੀ ਕਾਮਯਾਬੀ ਨੂੰ ਅੱਤਵਾਦੀਆਂ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਜਾਂ ਗਿਰਫਤਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਅੰਕੜਿਆਂ ਅਤੇ ਹਥਿਆਰ ਅਤੇ ਗੋਲੀ-ਸਿੱਕਾ ਬਰਾਮਦ ਕਰਨ ਦੇ ਅੰਕੜਿਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਨਾਪਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਹਿੰਸਾ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੂਝ-ਬੂਝ ਰਾਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਾਰਗਰੀ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ

“ਮਸ਼ਹੂਰ ਝੂਠੇ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਅੱਤਵਾਦੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਨਾ ਕੇਵਲ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਅਢੁੱਕਵਾਂ ਹੈ ਬਲਕਿ ਇਕ ਅਮਲੀ ਤੌਰ ਤੇ ਬੇਹੂਦਾ ਅਤੇ ਜਵਾਬੀ ਚਾਲ ਵੀ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਤਜਰਬਾ, ਜੋ ਕਈ ਪੁਲਿਸ ਅਫਸਰਾਂ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਹ ਸਿੱਧ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਹੱਤਿਆਵਾਂ, ਕਿਸੇ ਸਾਧਾਰਣ ਫੌਜੀਆਂ, ਜੋ ਆਪਣੀ ਨਿੱਜੀ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਕੱਢਣ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਗੁੱਝੇ ਮੰਤਵ ਲਈ ਸਾਧਾਰਣ ਮੁਜਰਮਾਂ ਜਾਂ ਭੋਲੇ-ਭਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਨੂੰ ਨਿਰਦਈ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਇਕ ਅਮਿਟ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਵੀ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੁਕਰਮਾਂ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਅਸਲੀ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ੱਕ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

“ਇਹ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਪਰਾਧ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਸੀਨੀਅਰ ਪੁਲਿਸ ਅਫਸਰਾਂ, ਜਿਹੜੇ ਤੁਰਤ ਆਪਣੇ ਮੁਤਾਹਿਤਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਬੇਵਸ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਦੀ ਮਿਲੀਭੁਗਤ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਪਰਾਧ ਵਿਚ ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਭਾਈਵਾਲ ਬਣਾ ਕੇ ਯੂਨਿਟ ਆਪਣੀਆਂ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨੂੰ ਢੱਕਣ ਲਈ ਗਰੁੱਪ-ਇਕਮੁੱਠਤਾ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਆਪਣੇ ਚੰਗੇ ਗੁਣਾਂ, ਜਿਵੇਂ

ਅਫਸਰਾਂ ਦਾ ਜਵਾਨਾਂ ਪ੍ਰਤਿ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਜਵਾਨਾਂ ਵਲੋਂ ਆਪਣੇ ਅਫਸਰਾਂ ਲਈ ਆਦਰ, ਨੂੰ ਗੁਵਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਸੁਰੱਖਿਆ ਬਲਾਂ ਦੇ ਅਹਿਮ ਤੱਤ ਹਨ। ਮੇਰਾ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨੀਮ ਫੌਜੀ ਦਲਾਂ ਦੇ ਦਸਤੇ ਜਿਹੜੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਆਸਾਨ ਢੰਗ ਅਪਣਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਆਪਣੇ ਪੇਸ਼ਾਵਾਰਾਨਾ ਗੁਣ ਨੂੰ ਢਾਹ ਲਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਤਸੱਲੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅੱਤਵਾਦੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮਰਥਕਾਂ ਨਾਲ ਅਸਲੀ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬੇਹੱਦ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਵਿਚ ਪਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਮਨੋਬਲ ਅਤੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਦੀਆਂ ਗੰਭੀਰ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਵੀ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

“ਅੰਦਰੂਨੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਫੌਜ ਸਮੇਤ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਬਲਾਂ ਨੂੰ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਅਤੇ ਲੰਬਾ ਚਿਰ ਤਕ ਤਾਇਨਾਤ ਕਰਨਾ ਭੋਲੇ-ਭਾਲੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਣ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਕਤਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਇਕ ਵੱਖਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ, ਇਕ ਫੌਜੀ ਜਵਾਨ ਨੂੰ ਸਿਖਲਾਈ ਦੌਰਾਨ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਇਹੀ ਸਿਖਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਹਥਿਆਰ ਦੀ ਮੁਕੰਮਲ ਸ਼ਕਤੀ ਵਰਤ ਕੇ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਗੋਲੀ ਵਿਅਰਥ ਗੁਆਇਆਂ ਆਪਣਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਮਿਸ ਕੀਤੇ ਬਗੈਰ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦਾ ਸਰਵ-ਨਾਸ਼ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅਜਿਹੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਅਜਿਹੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਉਸੇ ਜਵਾਨ ਨੂੰ ਅੰਦਰੂਨੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਅਨੁਪਾਤਕਤਾ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਸੰਭਵ ਤਾਕਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਤੋਂ ਇਹ ਵੀ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਕਾਰਜ-ਖੇਤਰਾਂ ਦੌਰਾਨ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖੇਗਾ। ਕੀ ਕੋਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਖਤ ਵਿਰੋਧੀ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਫੌਰੀ ਤਬਦੀਲੀ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਠੋਸ ਬਦਲ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ ?

“ਕਈ ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮੁਲਕਾਂ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਯੂ.ਕੇ., ਦੇ ਅੱਤਵਾਦ-ਵਿਰੋਧੀ ਕਾਨੂੰਨ, ਸਾਡੇ ਟਾਡਾ ਕਾਨੂੰਨ ਤੋਂ ਵੀ ਕਿਤੇ ਸਖਤ ਹਨ। ਪਰੰਤੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਫਰਕ ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿਚ ਅੱਤਵਾਦੀਆਂ ਨੂੰ ਗਿਰਫਤਾਰ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਜਿਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਾਨੂੰਨ ਅਧੀਨ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨਾ) ਲੇਕਿਨ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਅਨਸਰਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਤਾਂ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਪੜਾਵਾਂ ਰਾਹੀਂ 'ਗਾਇਬ' ਹੋ

ਗਏ' ਵਜੋਂ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹਾਨ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਕਾਨੂੰਨ ਮੁਅੱਤਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ

“ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਅੱਤਵਾਦ ਘਟੀਆ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਉਪਜਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਦੂਰ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬੇਨਤੀਆਂ ਅਤੇ ਰੋਸਾਂ ਦੇ ਰਵਾਇਤੀ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੀ ਅਸਫਲਤਾ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਨਿਰਾਸ਼ਤਾ ਚੋਂ ਉਪਜਦਾ ਹੈ ... ਸੁਰੱਖਿਆ ਬਲਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਅੱਤਵਾਦੀ ਹਿੰਸਾ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਦੀਆਂ ਬੰਦਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਉਪਾਅ ਉਸ ਬਿਮਾਰੀ ਤੋਂ ਵੀ ਬੁਰੇ ਨਾ ਸਿੱਧ ਹੋਣ ਜਿਸ ਦੇ ਇਲਾਜ ਲਈ ਇਹ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਹ ਕੇਵਲ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪੁਚਾ ਕੇ ਹੀ ਆਪਣੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਇਕ ਘਟੀਆ ਪੇਸ਼ਾਵਾਰਾਨਾ ਗੁਣ ਅਤੇ ਬੁਰੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਫਿਰਕੇ ਵਿਚੋਂ ਆਪਣੀ ਸਾਖ ਵੀ ਗੁਵਾ ਬੈਠਦੇ ਹਨ

“ਇਹ ਅਫਸੋਸ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕ ਸੱਚਾਈ ਵੀ ਕਿ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦੇ ਸ਼ਿਕਵਿਆਂ ਦਾ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਨਾਂਹਵਾਚੀ ਹੁੰਗਾਰਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਫਸਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਦੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਹਿਰਾਸਤੀ ਤਸੱਦਦ ਦੇ ਗੰਭੀਰ ਕੇਸਾਂ, ਜਿਵੇਂ ਮੌਤ ਅਤੇ ਬਲਾਤਕਾਰ, ਵਿਚ ਵੀ ਜਾਂਚ-ਪੜਤਾਲ ਬੇਅਰਥ ਹੋ ਜਾਣ ਤਾਂ ਆਮ ਪੁੱਛ-ਪੜਤਾਲਾਂ ਇਕ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਘੱਟਾ ਪਾਉਣਾ ਅਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਇਕ ਭੱਦਾ ਮਜ਼ਾਕ ਹਨ। ਪੁਲਿਸ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿਚ ਹੋਈ ਮੌਤ ਦੇ ਕੇਸ ਵਿਚ ਫੌਜਦਾਰੀ ਸੰਘਤਾ ਦੀ ਧਾਰਾ 176 ਅਧੀਨ ਇਕ ਲਾਜ਼ਮੀ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟੀ ਜਾਂਚ ਤਸੱਦਦ ਦੀ ਘਿਨਾਉਣੀ ਕਾਰਵਾਈ ਲਈ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੀ ਮੁਹਰ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਇਕ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਮਿਸਾਲ ਬਣ ਗਈ ਹੈ। ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਪੋਸਟ-ਮਾਰਟਮ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਦੇਣ ਲਈ ਅਕਸਰ ਗੰਢ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

“ਇਹ ਚੰਗਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿਚ ਮੌਤ, ਬਲਾਤਕਾਰ ਜਾਂ ਗੰਭੀਰ ਸੱਟ-ਪੇਟਾਂ ਦੇ ਹਰ ਕੇਸ ਵਿਚ ਨਿਆਂਇਕ ਜਾਂਚ ਲਈ ਨੈਸ਼ਨਲ ਪੁਲਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਮੰਨ ਲਈ ਹੈ।”

ਪੁਲਿਸ ਦਾ ਅਮਾਨਵ ਹੋਣਾ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਮਾਮਲਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਦਾ ਨਿਰਵਿਵਾਦ ਨੀਤੀ ਤੇ ਵੀ ਪ੍ਰਤਿਬੰਧ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ : ਗੜਬੜੀ ਵਾਲੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕ “ਪਰਦੇਸੀ” ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨੁੱਖੀ

ਅਧਿਕਾਰ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਘੱਟ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ਜਾਂ ਉੱਕਾ ਹੀ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਕਸ਼ਮੀਰੀ “ਪਰਦੇਸੀ” ਹਨ, ਸਿੱਖ “ਪਰਦੇਸੀ” ਹਨ, ਉੱਤਰ-ਪੂਰਬੀ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਚਿੰਨੀ-ਅੱਖਾਂ ਵਾਲੇ ਲੋਕ “ਪਰਦੇਸੀ” ਹਨ, ਸਾਰੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਤੇ ਦਲਿਤ “ਪਰਦੇਸੀ” ਹਨ। ਫਿਰ ਸਵੈਦੇਸ਼ੀ ਕੌਣ ? ਇਹ ਚੀਜ਼ ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਦੀ ਡਰਾਉਣੀ ਪੱਟੀ (ਕਊਬੈਲਟ) ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਂ ਫਿਰ ਇਹ ਭਾਗ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ “ਮੁੱਖਧਾਰਾ” ਅਖਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ।

(“ਮੁੱਖਧਾਰਾ” ਅਤੇ ਹੋਰ ਮਨਭਾਉਂਦੀਆਂ ਅਖਾਉਤਾਂ, ਜਿਵੇਂ “ਕੌਮੀ ਏਕਤਾ”, “ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਏਕਤਾ”, “ਅਖੰਡ ਭਾਰਤ” ਅਤੇ ਵਗੈਰਾ ਵਗੈਰਾ, ਸੁਵਿਧਾਜਨਕ ਤਾਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ - ਪਰੰਤੂ ਅਸਰਦਾਇਕ ਨਹੀਂ - ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ, ਕਬੀਲਾ ਗੁੱਟਾਂ, ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾਈ ਘੱਟ-ਗਿਣਤੀਆਂ ਲਈ ਕਲੱਬਾਂ ਅਤੇ ਮਨੀਪੁਰ ਦੇ ਮੈਟੀਆਂ ਵਰਗੇ ਲੋਕ, ਜਿਹੜੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਕਸੂਰ ਦੇ, ਵੱਖਰੇ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਖੁਦ ਐਲਾਨੀ ਗਈ “ਮੁੱਖਧਾਰਾ” ਵਿਚ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਹੀ ਭਾਰਤੀ ਜਨਸੰਖਿਆ ਦੇ 15 ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਲੋਕ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਘਮੰਡ ਵਿਚ ਕੋਈ ਰੁਕਾਵਟ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ। ਆਦਮੀ ਕਦੀ ਕਦੀ ਯੂਰਪ ਦੇ ਸੁਧਾਰਕ ਪੌਪਸ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਆਪਣੀ ਦੁਰਬਲ ਨੀਤੀ “ਮੁੱਖਧਾਰਾ” ਨੂੰ ਬੜੇ ਹੱਠ ਨਾਲ ਚਿੰਬੜੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਜਦ ਕਿ ਉੱਤਰ ਦੀਆਂ “ਉਭਰਦੀਆਂ ਕੌਮਾਂ” ਅੱਗੇ ਵਧਦੀਆਂ ਗਈਆਂ।)

ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਤਸ਼ੱਦਦ ਵਿਰੁੱਧ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਦਬਾਓ

ਭਾਰਤ ਨੇ ਯੂ ਐਨ ਕੋਵੇਨੈਂਟ ਆਨ ਟਾਰਚਰ (ਤਸ਼ੱਦਦ ਤੇ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਮੁਆਹਿਦੇ) ਤੇ ਦਸਤਖ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਦ ਕਿ ਜੂਨ, 1995 ਵਿਚ ਗ੍ਰਿਹ ਮੰਤਰੀ ਐਸ.ਬੀ. ਚਵਾਨ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹੀ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਮੁਆਹਿਦੇ ਤੇ ਭਾਰਤ ਵਲੋਂ ਦਸਤਖ਼ਤ ਕਰਨ ਤੇ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ।

ਦੇਸ਼ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਅਤੇ ਬਾਹਰੋਂ ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਲੋਂ ਦਬਾਅ ਪਾਉਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਭਾਰਤ ਨੇ ਯੂ ਐਨ ਓ ਦੇ ਤਸ਼ੱਦਦ ਬਾਰੇ ਸਮਝੌਤੇ ਤੇ ਦਸਤਖ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ। ਫਿਰ ਵੀ, ਕਦੀ ਨਾ ਕਦੀ ਇਸ ਸਭਯ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਕਤਾਰ ਵਿਚ ਖੜੋਣਾ ਹੀ ਪਵੇਗਾ।

1991 ਵਿਚ ਯੂ.ਐਸ.ਏ. ਨੇ 18ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਸੋਧਿਆ ਜਿਸ ਨੂੰ ਤਸ਼ੱਦਦ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਏ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਐਕਟ (1991) ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਤਸ਼ੱਦਦ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਏ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਲਈ, ਯੂ ਐਸ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਤਸ਼ੱਦਦ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਾਨੂੰਨੀ

ਕਾਰਵਾਈ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ, ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਰਾਹੀਂ ਅਜਿਹੀ ਕਾਰਵਾਈ ਤੇ 10 ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਈ ਗਈ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਬਹੁਤ ਸਖਤ ਸਮਝੀ ਗਈ ਹੈ। ਅਗਰ ਇਕ ਅਤਿਆਚਾਰੀ ਸਰਕਾਰ 10 ਸਾਲਾਂ ਤਕ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਵਿਚ ਦੇਰੀ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ।

ਐਪਰ, ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੁਲਸੀਆਂ, ਜਿਹੜੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਕੈਦੀਆਂ ਦੇ ਤਸੱਦਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਕਾਤਲਾਂ ਵਜੋਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਨ, ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਦੀ ਨੀਤੀ ਦੇ ਮੱਦੇ-ਨਜ਼ਰ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਜਿਵੇਂ ਬੈਲਜੀਅਮ, ਯੂ.ਐਸ.ਏ., ਯੂ.ਕੇ., ਕਨੇਡਾ ਆਦਿ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਚੰਗੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਚ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਤਸੱਦਕ ਕਰਨ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਯੂ.ਐਸ.ਏ. ਵਿਚ ਵਸ ਗਏ। ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਚ ਕਿਤਿਓਂ ਵੀ ਤਸੱਦਕ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਇਆ ਵਿਅਕਤੀ ਨਿਆਂ ਲਈ ਆਪਣੇ ਤਸੱਦਕਕਰਤਾ ਨੂੰ ਯੂ.ਐਸ. ਦੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਧੂਹ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਦੋਸ਼ੀ ਯੂ.ਐਸ.ਏ. ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਉਸ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਵੀ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਇਸ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਯੂ.ਐਸ. ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਅਪਰਾਧੀ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਆਪਣਾ ਮੁਲਕ ਉਸ ਨੂੰ ਉਥੋਂ ਵਾਪਸ ਬੁਲਾਉਣ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਇਸ ਸ਼ਰਤ ਤੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਉਸਦੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਕੇਸ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਕਦੀ ਦੇਸ਼ ਜੁਰਮ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਅਪਰਾਧੀ ਨੂੰ ਅੱਖੋਂ-ਪਰੋਖੇ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।

ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਗਾਇਬ ਕਰਨ ਦੇ ਅਪਰਾਧ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ “ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਏਜੰਟਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਗਵਾ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਗੁੰਮ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਸਰਕਾਰੀ ਤੌਰ ਤੇ ਮੁਕਰਨਾ” ਵਜੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਤਸੱਦਕ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ “ਅਪਰਾਧੀ ਦੀ ਹਿਰਾਸਤ ਜਾਂ ਸ਼ਰੀਰਿਕ ਕੰਟ੍ਰੋਲ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿਰੁੱਧ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨਾ, ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਘੋਰ ਦੁੱਖ ਜਾਂ ਸੰਤਾਪ (ਕਾਨੂੰਨ ਅਧੀਨ ਜਾਂ ਵਿਚ ਨਿਹਿਤ, ਪ੍ਰਸੰਗਕ, ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਦੁੱਖ ਜਾਂ ਸੰਤਾਪ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ), ਜੋ ਚਾਹੇ ਸ਼ਰੀਰਿਕ ਜਾਂ ਦਿਮਾਗੀ ਹੋਵੇ, ਅਜਿਹੇ ਮੰਤਵਾਂ ਲਈ ਜੋ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਤੀਜੀ ਧਿਰ ਤੋਂ ਸੂਚਨਾ ਜਾਂ ਕੁਝ ਇਕਬਾਲ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਜਾਣ-ਬੁੱਝ ਕੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਉਸ ਕਾਰਵਾਈ, ਜਿਹੜੀ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਤੀਜੀ ਧਿਰ ਨੇ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜਾਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸਮਝੀ ਗਈ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਤੀਜੀ ਧਿਰ ਨੂੰ ਡਰਾਉਣ ਜਾਂ

ਧਮਕਾਉਣ ਲਈ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੇ ਵਿਤਕਰੇ ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਕਿਸੇ ਵਜ੍ਹਾ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣਾ ਹੈ।”

ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਦਿਮਾਗੀ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀ ਜਾਂ ਪੀੜਾ ਜੋ ਅਸਲ ਕਾਰਜਾਂ, ਧਮਕੀਆਂ ਜਾਂ ਮੰਨ ਬਦਲਣ ਵਾਲੇ ਤੱਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਤਾਜ਼ਾ ਸੂਚਨਾ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਖਰਕਾਰ ਤਸ਼ੱਦਦ ਵਿਰੁੱਧ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮੁਆਹਿਦੇ ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਇਹ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚ ਘੱਟ ਲਾਗੂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਥਾਣਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਇਸ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੀ ਚਾਲ ਧੀਮੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ।